

BARR HEOL

WAR

feiz ha BREIZH

Lokemo, ur porzh-pesketaerezh e Bro-Dreger. Foto R. Laouenan

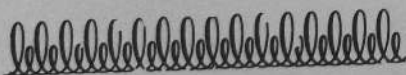
Niv. 68

5 LUR

Miz Mae 1971

TAOLENN

1. Bed-ar-stourm	1
2. Korn al lizheroù	2
3. Xvet bloavezh marv E. Riwallan E. Sant	3
4. Jozfin Tangi E. Barzig	5
5. Eus an Ti-Genel d'ar C'helc'h-Studi Klerg	10
6. Bac'hañ Anjela Duval	12
7. An diaoul war ar c'hravazh Anjela Duval	12
8. Lizher d'am zad Anjela Duval	14
9. Levrioù : Jord Kadoudal J.C.	18
10. Hor mignoned : Y. L. Badoual Klerg	19
11. Le Trésor du Breton Parlé Klerg	22
12. Ar bedenn evit ar Vro Klerg	26
13. Keginerezh : Soaz an Tieg	27
14. Kelaouennoù Breizh hag an Emsav R. Laouenan	31
15. Embannadurioù	32

Bed ar stourm

«*Struggle for life*» : an emgann evit ar vuhez! Ar stourm evit bevañ! Sed aze ul lavar saoznek hag a zerefe en un doare dispar evel gerioù stur ouzh ar Vrogerourien, rak hep mar na marteze, ez eo al labour evit Breizh ur gwir emgann evit ar vuhez. Setu marteze ar pezh n'eo ket bet komprenet trawalc'h ha na vez ket komprenet a-walc'h en deiz a hiziv gant meur a hini eus tud araok an Emsav. Ken na zeuig al lavar-se da vezañ ur wirionez anat, ur wirionez hag a raio d'ar Vretoned en em ouestlañ gant o holl nezh, o holl intrudu, hag o holl beadra d'al labour gallet n'eo adreñ d'o Bro he renk e-touez ar pobloù all, ha d'o Yezh he renk a wir yezh, e vo lec'h da arvarioù war o feiz hag o gwirionded e-kenver al labour-se. Ur wirionez kriz ez eo met ar wirionez rik. Spi ebet a adsavidigezh ma ne zeu ket Paotred araok an Emsav d'he gwijsennañ ken don en o c'hreiz ma ranko dougen evel frouezh : oberoù a hep seurt.

En ur bed sioul, en ur gevredigezh djazezet-mat e-lec'h ma'z afe plañ ha distroñs a-walc'h an traoù war-raok, e rafe berzh ar vrogerourien : skiant ha gouiziegezh a-walc'h dezho, barlegezh ivez, peadra evit pezh a sell ouzh o levoù hag o micher. Met en ur bed kriz oc'h eilpennañ pep tra, en ur gevredigezh hag a zo o kouezhañ en he foull evit lezel he flas gant unan nevez-flamm flimm, ne dizhout ober na labour efedus, na labour-badus. Keit ha n'o devezo ket intenter ne c'heller ket ren an emgann gant gizioù ha doareoù bouc'hizien, ne vo ket anezho an dud kalonek-se gouestlet a-grenn d'o uhelvennad ha gouest dre-se da allakaat pep tra en e blomm hag e tale'ho Breizh ha kement a aparchant outi da vont war zisiriñ da c'horoz mont da get.

Ber'ez eus lavarioù danjerus-tre, mar ne ziwaller ket, lavarioù mat da beoc'haat, da sioulaat koustañs tud zo, da lavarout eo, lavarioù o reñ noz da veur a hini da gousket. Setu amañ unan bennañ anezho : «*Kalz gwellloc'h ez a an traoù e Breizh, e-kenver ar meuzioù, Bremañ e c'heller mougen an Breizh, hep fekañ dou evel. Taol an F.I.B. (Talbeus diachin Breizh) en deus graet kalz, ha neben a dad erit gant, a oa a-vep dezho. Kompreni mat e vo bet o meuzadon, hag ar bobl a oa a-du ganto. Hag ar vromm a-ven a tout d'au Emsav. Kalz gwellloc'h ez a an traoù evit pezh a sell ouzh ar Yezh, gant keuteleioù roet a hep tu, gant ar Skizwel ha mañ o vradu anezhi.*»

Sed aze lavarioù kaer mesk-ha-mesk enno ar gwir hag ar faoz; lavarioù kaer ha frealzus hag a vefe dislavaret, siwazh! mar befe graet enklaskoù resis, lakomp, statistikou.

Dav e vefe bet inosant-rik evit nac'h al labour a-bouez kaset war-raok gant Bretoned vat, ha pec'hed e vefe pber fae war o emousted, met pec'hed e vefe dezho ivez kemer ar gerioù a skrivomp amañ, evel un dismegañs. Ret eo sellout ouzh ar bed a zo en-dro dimp gant daou-lagad un estren bennañ ha na vefe ket kammet e spered na gant droukvarioù, na gant kasoni, pe re a garantez.

Menegomp evit pezh a sell ouzh ar Yezh an embannadurioù nevez lakaet war ar marc'had ha kontomp :

2000 skouerenn eus ar PENNADOU-LENN dibabet gant P. Denez, ul levrig graet evit ar studierien da brientiñ ar vachelouriezh.

1000 skouerenn eus SIZHUN AR BREUR AR-TURO, kontadenn gant Youenn Drezen.

1000 skouerenn eus an DOUR EN-DRO D'AN INIZI, romantig gant Youenn Drezen adarre.

6 200 skouerenn eus GERIADUR R. HEMON BREZHONEH-GALLEG.

An holl embannadurioù-se a zo bet ezhomm un tamm mat a labour hag a breder evit o frientiñ. Ha da c'hras Doue, ez eus tud kadam ha na zamantont ket d'o foan.

An holl levrioù-se, dreist-holl marteze Geriadur R. Hemon hag en deus graet berzh a-viakoazh a yelo er-maez buan a-walc'h Neuz'e ta brogerourien-vour'hizien, fro zit ho taouarn, stad ennoc'h kit da boumen ho kalite war hentoù bras ar bed, d'ar mor, d'ar menezioù, da Amerika d'ar broioù Keltiek pe da lec'h all, digorit ho skinwelevez c'hallek, lennit keleier an deiz war ho kelaouenn c'hallek, he me'oar! Mont mat a ra an traoù! Bezit dinec'h, abegoù mat hoc'h eus da sioulaat ho koustañs.

Marteze avat, hoc'h eus ankouac'haet ar c'hanmiliadoù-se a vrezhonegrien ha na rañd ket o mad eus al levrioù-se, kuit da gomp eus al levrioù embannet e lec'h all...

Kome a reer eus ar Yezh er skolioù : skolioù stad : skolioù-dre-lizher, skolioù-meur Neuz'e ta brogerourien-vour'hizien, bezit loc'h ennoc'h dalc'hit da gomp gallek ouzh ho pugal, pregwir eman ar c'hiz-se ganeoc'h, rak setu digor dez ar skolioù d'ar Brezhoneg, ar skolioù-se e-lec'h

n'ho poa ket kredet goulenn, daoust d'ul Lezenn Deikson bennak, ma vije kelenner ar yezh d'ho pugale.

Selaouit eta : 6 000 bennak a vugale a zo e Skolioù Lannouen, e Bro-Dreger, ha marteze ez eus ur 150 bennak a gement a vez kelenner dezho un tamm brezhoneg bennak. Hag e-lec'h all ez eo ken dister all ar c'hembraec'h!

Abegou mat, ya sur, hoc'h eus da sioulaat, da beoc'haat ho koustañs. Abegou mat evidoc'h abegou toull e-keñver ar Yezh hag ar Vro!

Pedit eta renerien ar skolioù e-lec'h m'emañ ho pugale, da gelenn ar yezh dezho! Neuze e vo tu da gaut un tamm fiziñs ennoc'h!
Anavezet eo al lavar-mañ : Ur wareg n'eo ket mat dezhi chom stignet e-pad an holl amzer. Ma! gant diskontañ an amzer ma rank pep den, na pa ve ur brogarour breizhat, distignañ e wareg da lavarout eo distennañ e spered, gant diskontañ an amzer a rank implijout ur brogarour evit e labour, e zarempredoù a bep seurt, e chom hep mar ebet amzer a-walc'h gantañ da beurechuñ e e zeskamant war e Yezh ha war gudennou ar Vro. Times is money! Bez sonj a gement-se, te muioc'h eget den all ebet, Brogarour!
Alies ez eo aesoc'h mont d'ar prison, ha zoken reiñ e vuhez en un taol, eget reiñ anezhi takenn ha-takenn evit Breizh!

Ar pezh a lavaromp amañ diwar-benn ar re en em sell evel brogarourien var, a vefe moarvat da lavarout diwar-benn ar Vretoned yaouank. Arabat eo d'ar re-mañ krediñ e c'hellout reiñ o buhez evel ar re all, rak ur pezh pikol fazi a rafent o krediñ kement-se. Daoust ha ne vefe ket tu da damall dezho koll amzer war an hentoù, betañ arc'hant o vutunat hag oc'h evañ boeson, o tremen nozvezhoù o kontañ flabaj hag o chom ken diwezhat pe ken abred (lakit kement-se e-giz ma kerol!) ken na vezont ket gouest da sevel antonnoz vintin a-raok 11 eur pe greisteiz! Hag o tonet da ziskleriañ deoc'h goude n'o devez ket amzer da beurzeskiñ ar yezh, nag arc'hant da bremañ levrioù e yezh ar Vro pe da goumanantiñ d'ur gelaouenn bennak, zoken gant diskont. Ar seurt-se a zo heñvel-tre ouzh soudarded Hannibal o c'hoari las e-kreiz dudiu Kapoua! Gallout a rit mont da c'houlenn diganno kemer ar penn eus un dra bennak, ha dreist-holl, kenderc'hel gant al labour o devezo boulc'het. Mont a raint a-walc'h d'ar bodadegoù bras, d'ar manifestadegoù a-du gant Breizh hag he sevnadur Met, va Doue, pegeit e bapin? Ur wech diazezet er vuhez, kenavo da gudennou Breizh. Evit an holl ur ger-stur : Struggle for life. Au vuhez evidoc'h Brogarourien, Bed ar Stourm : Breizh evidoc'h. Maer-ar-Stourm. BARR-HEOL.

Korn al lizheroù

Aotrou Rener X. 7 a viz Meurzh 1971

Un dudi eo bet evidon lenn ho pennad diwar-benn an Aotrou Erwan Renan, hag hini Anjela Duval. E anavezet em eus un tammig hepken, hag ur bern traoù am eus desket diwar-benn e vuhez, e labour hag e zarempredoù gant tud an Emsav, evel Yann Sohier... Un dra am boa c'hoant da c'houzout c'hoazh : Penoas oa bet tremenet an interamant. Klevet em eus e oa bet kanet an oferenn e galleg penn-da-benn hag e oa bet zek kuit eus an iliz, adalek ar bommoù kentañ, beleien n'o devoa gwelet e kendalc'hed d'ober goap eus Aotrou Renan betek toull e vez... N'am eus ket bet amzer da vidiñ pizh an holl bennadoù ken dishenvel an ep' drouzh egile, am eus lennet koulskoude gant plijadur, met menegin a rin memes tra danevell-vad : Yanon Kervella. Gouzout a ra sellout ouzh ar yezh gant daoulagad lemm hag ivez gant «humour».

Ul lenne-treset,

Respont.

Trugarez d'hol lenner evit e lizher. Abaoe bloavezhioù 'zo emañ BARR-HEOL o c'houlenn digant e lennerien skrivañ dezhan da lavarout o sonj diwar-benn o c'helaouenn, da veulin, da ziveulin, da zislavout zoken gant ma vo graet pep tra gant poell ha lealded en doare da gas pelloc'h an erv. Setu amañ hor respontoù :

1° Oferenn-interamant an Aotrou Renan a oa bet e galleg, e latin, gant ur c'hantik bennak e brezhoneg. Kanet e oa bet zoken an «Dies Irae» a oa bet kavet hir gant darn eus ar veleien! Met an oferenn : lennadennoù, pedennou, diskleriañ, prezegenn, lid-an-Eukaristiezh a oa bet e galleg.

2° Gwir eo e oa aet kuit eus an iliz beleien kerent ha gwelet penaos e stumme an traoù, daou vignon bras d'an Aotrou Renan hag a gavas dezho ne oa ket o flas eno.

3° Keneil an Aotrou Renan, Emil Chaovel eus Logivi Plourgas a oa bet graet heñvel dezhan, deiz e obidoù daoust ma oa beleien eus an Emsav eno : 4 pe 5 hag a vije bet barrek da sevel ouzh an aoter, zoken hep bezañ prientet netra en a-raok.

4° Setu perak er stad m'emañ an traoù eo ret da bep den na da bep familh kemer o diarbennou en a-raok, ha skrivañ zoken, diouzh ret, o urzhioù diwezhañ, e meur a sikouerenn ha chom hep plegañ d'ar veleien evit priz ebet.

5° Diaesoc'h-diaesañ e vo kaout beleien barrek da ofisañ e yezh ar vro, ha setu perak e vefe mat d'ar veleien kontant da rentiñ servij d'ar familhoù war ar poent-se, sevel un emglev etrezo en doare da bourchas diouzh ret unan bennak d'ar familhoù o devezo ezhomm evit ar Badeziantoù, an Euredoù hag an Interamantoù.

Rener Barr-Heol 2

Al lizher amañ war-lec'h a zo bet degaset dimp gant an Aotrou Poisson, an istorour anavezet.

Roazhon, 21 a viz Meurzh 1971

Va mignon ker.

Glac'haret on bet o lenn war VARR-HEOL ar c'helioù eus marv an Aotrou Renan. Labourer hor boa a-gevret gwechall, pa veze embannet ar gelaouenn BREIZ, met

n'am boa melzet perak e oa ehanat gant e labour evit Breizh. Ur skrivagner dispar e oa, ha kalz a vignoniez am boa evitañ. Gant plijadur e lennañ stav BARR-HEOL, dreist-holl ho pennadoù-c'hwi ha re an Dimezell Anjela DUVAL. Siwazh! ne gomprenañ ket an holl bennadoù, rak ar skrivagnerien a implij a-wechoù gerioù ha n'emalet ket e geriadur Roparz HEMON... Yec'hed mat ha berzh-mat da VARR-HEOL.
H. Poisson.

Xvet BLOAVEZH MARY ETIENNE RIWALLAN

Boulvriag, d'an 10 a viz Genver 1971.

Va breudeur.

Arc'hoazh e vo dek vloaz abaoe m'eo bet galvet gant an Aotrou Doue hon mignon hag hon c'henvroad, Etienne RIVOALLAN. Dek vloaz dija abaoe m'eo nijet e ene da welloc'h Bro! A-raok mont da zaoulinañ bremazon war ar bez a vir e relegoù du-hont er vered, ez omp en em vodet amañ, en iliz-mañ e-lec'h m'eo bet badezet- e-lec'h m'en deus kanet gant kement a galon, e-lec'h m'en deus laket da dridal ken alies e vombard en nor da Zoue, d'ar Werc'hez ha d'ar Sent. En iliz-mañ, e-lec'h m'en deus sonet evit joaüstet ha kañvoù, evit an euredoù ha siwazh ivez evit marv e genvroiz. Piv n'en n'eus ket sonj da vezañ klevet ton kantik ar re varv : «Breudeur, kerent ha mignonned» o tiskenn dre hon zivskouarn en donder hon c'halonoù gant son skiltus e vombard. Etienne a bede gant e vombard hag a lake i vez e genvroiz d'abediñ waran dro gantañ!

En iliz-mañ, Etienne en deus peuzzesket karout Doue hag e nesañ. Er gêr da gentañ war varlenn e vamm e tiwanas hadenn ar feiz laket gant Doue en e ene, deiz e vadeziant. An hadenn-se, diwallet diouzh an droug-amzer, er gêr hag e skol Sant-Anton e-lec'h ma reas e holl studioù, a zalc'has da greskiñ hag e zeuas da vezañ, evel ma lavar an aviel, ur wezenn e-lec'h ma teue da ziskuizhañ an eured. An hadenn-se maget gant ar bedenn ha dreist-holl gant ar sakramantoù a Binienn hag an Aoter, he deus douget frouezh, peogwir, dek vloaz goude e varv, ar sonj dioutañ a zo ken bev e speredoù hag e kalonoù un niver bras a Vretoned.

Kenvroiz, va breudeur, deuet omp amañ da gentañ da bediñ Doue da reiñ repos d'e ene. Met deuet omp ivez da c'houlenn evit pep hini ac'hanomp nerzh ha sklerijenn da gerzhet war e roudoù, en erv digoret gantañ ken don, e tachenn ar Feiz, ar Vro hag he finvidigozhioù. Deuet omp amañ da dommañ hon c'halonoù dre sakrifis santel an oferenn, ouzh an tan m'eo deuet hon Salver Jezuz-Krist da strinkañ war ar bed, bremañ 'zo daou vil bloaz, hag en deus goulennet gant e holl ziskibiñ, gant an holl dud badezet kregiñ dre ar bed holl. An tan-se, Etienne en deus strinket anezhañ eus e galon vreizhek. Abalamour ma oa ken distag diouzh traoù ar bed-mañ ha ken kreñv e Feiz on Doue, en deus labourer ha stourmet hep fallgaloniñ biskoazh, hep koll fiziñs en desped d'ar skolioù a gave, dreist-holl c'hwi hag a zeu diouzh a-bell.

3 Hon tud varv a gendalc'h da gomz ouzh ar re vev. «O buhez n'eo ket eshu, n'eo ket

cheñchet a lavar deomp an Iliz, hag ar c'hentelioù a roont pa selaouer anezhe gant evezh a ro deomp nerzh da genderc'hel gant al labourioù a zo bet boulc'het gante. Ha petra a lavar deomp hirie Etienne? Chomit fidel d'ho Pro! Karit Doue hag ho nesañ evel ma'm eus klasket me en ober a-hed va buhez. Chomit fidel d'ho pro Breizh! Etienne en devoa komprenet penaos ar pezh a ra ur vro, ar pezh a laka anezhi da vezañ disheñvel diouzh ar broioù all eo da gentañ ha dreist da bep tra, he YEZH. Ur vro a c'hell bezañ gouarnet gant tud diavaez, met keit hama talc'h he yezh e talc'h ivez etre he daouarn, alc'houez-aour he zi. Ni, Bretoned, a zo bugale vihan, mibien ur bobl kalonek hag o deus savet Rouantelezhioù kaer, du-hont en tu all d'ar mor, en Breizh-Veur hag amañ ivez en Breizh-Izel. Ar rouantelezhioù-se a zo bet diskaret an eil goude ebon. Met un dra hag a zo bet savet gante ivez hag a chom c'hoazh hirie an diez eo o yezh. Eus genoù ur vamm o vervel eo kouezhet ar yezh-se e genoù ar mab hag eus genoù ar mab e genoù ar mab-bihan... Treuzet he deus ar c'hantvedoù, hep koshaat tamm, ha hirie koulz hag er bempet kantved e c'hellomp lavaret gant ar barzh Taliesin: *Hon Doue a garomp, hon Yezh a viromp.* Hag un dra gaer eo kement-se, rak pa viret ar yezh a viret ar pep gwellañ eus ar pezh a ra ar vro: ar Yezh eo ene ar vro. Ar yezh-se ar banniel bev hag en-dro d'ar banniel-se eo en em vod ar vugale evit he difenn pa zegouezh ar stourmad. Ha pa lavarañ eo ar yezh ene ar vro ne rañ nemet restañ komzoù an Tad santel ar Pab Pie XII a lavare e miz Gouere 1963, ar c'homzoù-mañ: *«Er broioù a zo kristen gwechall pe a zo bepred, e weler un unvaniezh etre ar Feiz hag ar yezh... un unvaniezh heñvel ouzh an hini a zo etre ar c'horf hag an ene.»* Hag ar reac'hanoc'h o deus lennet ar gazetenn «Kroaz Pariz» eus ar 15 a viz du o deus kavet enni komzoù Dom Escarre, tad abad abati Montserrat, e Bro Katalan hag a lavare: *«N'eo ket hepken un dever difenn ar yezh, met un dra ret, rak pa goll ur vro he yezh eo techet ivez da da goll he Feiz.»* Ar yezh eo gant ar c'han, ar sonerezh; an arz ha kement tra a ya d'he heul, pinvidigezh ar Vro.

Siwazh! e-pad pell amzer, ar Vretoned n'o deus ket taolet trawalc'h a evezh war an teñzor-se... ha c'hoant am eus da lavarout zoken penaos an diez hirie a zo c'hoazh e-leizh a Vretoned ha pa gomzer dezhe eus teñzorioù o Bro a zo ken Dall hag un den dall hag un den ganet-dall. Arabat eo bezañ souezhet o welout kement-se, rak war gazetenn «Ouest-France» ar sizhun-mañ hoc'h eus gallet lenn peseurt brezel a zo bet graet daou c'hant vloaz. Dre gement stumm a zo bet klasket diskar ar yezh ha... da heul diskar ar Feiz. Etienne, c'hwi hen goar koulz ha me, en deus stourmet e-pad e vuhez da viret d'hon bro he yezh, he sonerezh, he c'hantikou, hec'h arz keltiek. Gant pegement a galon e kizelle kroazioù keltiek hag e poanie evit aslakaat en-nevez, skeudenoù koad ar sent kozh war ar poent da vont da goll. Hirie, e lavar deomp eus lein ar Baradoz, war un dro gant an holl Sent o deus diazezet ar Feiz en hon Bro: *«Mirit ho yezh, mirit ene d'hon bro Breizh! En eur mirout ar yezh, e viret ivez ar Feiz!»*

Ar Feiz a zo bet degaset da Vreizh-Izel war un-dro gant ar yezh ar Sent o deus prezeget d'hon zadoù Aviel Hon Salver: Briag, Iltud, Tual, Gwenole, Maodez, Ronan, Kado, Gireg ha pet ha pet all. War Hon Salver Jezuz-Krist, war e aviel o deus diazezet hon Bro. Ha komzoù Hon Salver, e lezenn, e vuhez a zo bet da gentañ ha dreist pep tra, ul lezenn hag ur vuhez a Garantez. *«Karit a ri Doue dreist da bep tra, ha da nesañ eveldou da-unañ.»* War ar poent-se ivez, c'hwi hen goar koulz ha me, buhez Etienne a zo bet penn-da-benn ur vuhez a garantez e-keñver Doue hag e nesañ. Ma oa un dra, bennak hag a gare dreist-holl e oa ar c'hlañved, kement hini en deus darempredet anezhañ en em stage outañ, rak gounezet a oa raktal gant e c'hoarzh ken gwirion hag gant glanded e zaoulagad a strinke war an diavaez, glanded e ene, Galloud a ran 4

lavarout penaos e-pad an daouzek vloaz am eus tremenet amañ er barrouz am eus gwelet anezhañ o tegouezhout em c'hambri hag o lavarout diñ *«Aotrou kure, c'hoant am eus da gofez.»* «Eurus an eneoù glan, rak Rouantelezh Doue a zo dezhe» a lavar deomp Hon Salver.

Er bedenn hag er sakramantoù e kave nerzh d'ober al labour vras en deus graet e-pad e vuhez siwazh ken berr! Lakaat a rae en implij ar wir garantez ha mont a rae, evel ma c'houlenn diganeomp mui-ouzh-mui an Iliz, etrezek ar re vihan, an dud-glaç'haret ar re gozh, ar re baour. Bremañ 'zo dek vloaz, e-kerz diez kentañ ar bloaz, an deizioù a-raok e varv, ez eas da hetañ ur bloavezh mat da zek ha tri-ugent a dud, kozh, klañv pe vugale. *«Ar pezh ho pezo graet d'an disterañ eus va bugale, eo diñ-me ma-unan ho pezo graet kement-se»* a lavar deomp c'hoazh Hon Salver. Brasañ plijadur Etienne a oa hadañ levezon en-dro dezhañ. Sikour ha koñfortiñ an dud a oa er boan. Nag a hini a c'hellfe lavarout ar vad a zo bet graet dezhañ, e kement stumm a zo gant an den yaouank-se ha na soñje ha na veve nemet evit ar re all. Evel Sant Erwan, sikour an intañvezed, ar beorien. Etienne a astenne e zorn evite hag a glaske zoken alvokidi evit o difenn. D'ar vugale en deus roet ar pep gwellañ diouzh e vuhez. Ur vamm a oa evite. Pleal a rae war o zro evit ar pezh a sell ar c'horf, ar spered pe an ene. Gant asant e dud hag o bolontez vad e roe dezhe da zebriñ; reiñ a rae dezhe diouzh ret ur gwele da gousket. Prenañ a rae gant e arc'hant botoioù ler, loerioù d'ar re baourañ. N'en doa netra evitañ e-unañ. *«Eurus ar re baour, Rouantelezh an Neñv a zo dezhe.»*

Pleal a rae gant labour ar vugale er skol. Goulenn a rae digante o notennoù; meuliñ koñfortiñ a rae anezhe pa vijent mat, met gourdrouz a rae ivez pa vijent fall. Komz a rae gant ar vistri-skol diwar-benn bugale e vagad. Pleal a rae ivez gant o eneoù. Eñ hag a oa ken glañ e ene, a sante pegoulz e c'hwezhe an avel fall war eneoù ar re yaouank, o tremen eus ar vugaleaj en oad a dud yaouank. Kelenn ha sikour a rae anezhe war un-dro gant ar beleg da dremen ar pleg diaes-se. Kalz a vije c'hoazh da lavarout diwar-benn an hini a reomp hirie deket bloavezh e varv hag a zo bet hag a chom ur skouer a fealded e-keñver Doue, e genvroiz hag e Vro.

Eveltañ, poaniomp a-greiz kalon, an eil krog e dorn egile, harpet war Hon Salver Jezuz Krist, sklerijennet gant e gomzoù. Neuze e c'hellomp esperiñ amzerioù gwelloc'h ha kaeroc'h evit ar Feiz hag ar yezh. Neuze o devo douget frouezh labourioù, poanioù ha marv Etienne, ez omp deuet amañ da bediñ evitañ hirie. Amen.

Eñvoradenn bugaleaj

«Le bon usage des maladies...»

Jozfin TANGI

N'eus ket sioù fall hepken er c'hlañvedoù, reiñ a reont tro d'an nen da zialaniñ, da sellout war-dreñv, da ziskenn dre ar poullou diabarzh betek donderioù an ene; sellout a reer lezel ar c'horf hag ar spered da ziskuizhañ hag aotren ar galon da gomz.

5 Degemennet ez eus bet din un toulladig mizioù 'zo, marv ur vignonezh kozh ha setu ma kavan bremañ hepken, evit lavaret eun ar wirionez, amzer da drueziañ warni... Ar

«peuk» a zo warnon, evel ma lavare tintin Mari gwechall, ur paz kleuz peutrinet; ma feiz, ya, gwaskennet on evel ur c'hozh varc'h, peadra da ziframañ va holl ziabarzh. Terzhienn am eus ivez muioc'h eget nebeutoc'h. Netra d'ober, ret eo bet din chom em gwele.

Jozfin Tangi a oa kemerezh eus he micher. Ne oa ket ur Roc'hardenn, eus Langoad ne oa ken, met e-kerz va bugaleaj, e oa o chom stok-stok ouzh «Ar Villaj», ne oa ket posubl bezañ tostoc'h hep bezañ e-barzh. Ur wech tremenet war ar Pont-Nevez ha treuzet ganeoc'h hent bras Landreger, en em gavec'h e toull-karr al liorz astennet brav dirak an ti. Meur a dremeniad a droe e zaoulagad war-du an tiig-se. Frammet plaen ha dilorc'h, kaer e oa koulskoude ha den n'en defe sellet outañ ma ne vefe ket bet lec'hiet ken koant en e dachenn-zouar labouret reizh.

Jozfin, tregont vloaz bennak dezhi, a oa o chom gant he zonton Jakez; n'he doa na kar na par nemetañ; menajer war e leve, a denne un toullad gwenneien diegezh al legumaj a werzhe da Roc'hiz a zo kalz anezho, evel ouzoc'h, hep an disterañ arvad douar en-dro d'o zi (setu aze unan eus abegoù al laeroñsioù munud a raent ur wech an amzer evit boueta o fod-houarn.) Chomet e oa ar gemerezh plac'h yaouank, penses ma Doue he defe gelllet dimezi? Ne oa ket kalz brasoc'h egedon d'ar c'houiz-pezh hag un dreez e oa gwelet anezhi o kerzhet gant a weet e oa he divhar. Ur gwir strizh e oa eviti kas an eil troad war-lerc'h egile, ha neuze e veze klevet he zroad dehou, diant e-keñver ar peurrest, o'n em stlepañ war an douar pe blenk he zi gant kement a drouz ha golvazh tintin Mari war ar c'houiz.

Ataoe 'zo, tintin Mari a oa he c'hamerezh ha setu perak em beze tro da vont d'he gwelout alies. En em blijout eston a raen ganti. Ma oa mac'hagnet he c'horf, he spered a oa lemm-lemm hag he daoulagad hag he minc'hoarzh leun a vuhez, met minc'hoarzh n'eo ket ar ger reizh, rak c'hoarzhin kreñv ha zoken sklokal e-leizh he c'horzailhenn a rae aliesoc'h. Biskoazh n'em eus merzet tristidigezh war he dremm, moarvat dre 'n avani n'he doa ket ur begad gwarizi ouzh ar re zivac'hagn, diliket, korfet mistr ha kaer.

Plijus e kaven he zi. En un tu, ar gegin gant hec'h oaled ledanik a-walc'h ha, war an dumenn, ur pezh rozera, delwenn ar Werc'hez ha taolenoù eus Lourda, rak devot-bras e oa Jozfin da ltron Vasabiela. Er c'horn, he gwele gant ur bank-tosel izel evit he sikour da grapout ennañ, an armet koaret-lufr. En tu all d'ar siminal, ar c'hased-koad ha, stok outañ, mikinik-da-wriat ar gemerezh, dirak ar prenestr. A-hed ur spourenn verr, an daol da zebriñ gant daou vank koad.

Pa veze digoret dor an tu-all, e veze spurmantet gwele tonton Jakez hag ur pezh-arre-beuri bennak all, met dreist-holl kadorioù ha warne brozhioù, kotihonenoù ha korfen-diechu, gant e neud gwenn c'hoazh en-dro dezhe hag ivez tammoù danvez du pe liesliv pleget kempenn da c'hortoz bezañ troc'het-didroc'het gant sizailh akuit ar gemerezh! Aze 'vat n'em boa ket kalz droed da vont; laosket e vezenn evelato gwech ha gwech all da ruilhal kanelloù war ar planchod gwenn-kann.

Pa veze fall an amzer, e vezen a-hed an deiz war-dro ar paourkaezh plac'h. A-wechoù e roe din restajoù danvez da stagañ an eil egile gant un nadoz hag un neudenn, met dorniet fall-daonet edon. Gwelloc'h e oa ganin lenn, rak Jozfin a oa, evel tintin Mari ur pratik mat eus an ti-embann «Bonne presse». Koumanantet e oa da «Bernadette» ha prenañ a rae ouzhpenn levrioù taolennet-kaer hag oa un dudi o lenn, romantoù sinema-heñvel evel «L'Île du bonheur» «Les trois enfants russes», «Leroi de l'ora». Pa baeue ar mikinik da vont en-dro, e lennen kreñv evit ma klevfe Jozfin.

6

Goude koan, e talc'hen a-wechoù gannta lennaden eviti hag evit tintin Mari, morgous-ket goude he devezh labour start. Kaozioù ha divinadennoù a zeue ivez gant an eil hag eben, e korn an tan, adalek hanter Wengolo. Kontadennoù ar gemerezh, disheñvel diouzh re va moereb, a oa kentoc'h tammoù traoù berr ha farsus ha c'hoarzhin re a rae hi hec'h unan, ken ez ae droug ennon ha me da biñsañ anezhi, met he servije ket sklokal a rae muioc'h a se en ur lavarout evelkent : «Paouez, poezon bihan, na dez ket da zuañ va brec'h din!»

E keit-se, e flammine gae an tan avaloù pin... Ataoe 'zo, an ti a oa hanter-c'hronnet a-drek hag en tu enep d'an hent, gant ur c'hoad pin stank o tiskenn diwar dosenn ar Peniti. An tu enep-se a oa zoken goudoret gant ur vogerenn sonn maen-graunek a gaven uheloc'h c'hoazh gant he gwez. Sklaer eo, evel lagad un naer, e oa bet aze ur vengleuz gwechall. Me eo an hini a zastume an avaloù-pin hag ivez skourroù pa gaven rak em bleud e vezen er c'hoad. Barrek e oan da chom eurvezhoù-pad war lein va c'hein o selaou kan hirvoudus an avel er brankoù bodennek, ur c'han a veze a-wechoù skañv evel ur flouradenn, met aliesoc'h don ha kevrinus evel mouezh an ograou a selaouen d'ar sul gant kement a zudi. E gwirionez, gouestlet on bet adalek neuze, ha bremañ c'hoazh ez on kap d'ober ul lev-bale netra nemet evit selaou sourradennoù ur c'hoad pin dindan an avel-vor. Daoust ha bez'eus kaeroc'h sonerezh?

E-pad ma vezen gourvezet, e plije din mezevenniñ dindan ar c'hwez-vat, balzamek ha badaous gwentet etre ar gwez burzhudus-se. Bep gwech ma sav bremañ c'hoazh ar frond c'hwec-se d'am fronelloù e teu da soñj din eus ar c'hoad bihan a-us d'ar Yeodi!

Ur frond dous all a zegas c'hoazh da soñj din eus domani Jozfin : hini ar mouar. Er penn all d'al liorz e oa un tammig krec'hienn da sevel hag en em gaven er plas bravañ evit gwelet war un dro ar gweturioù o tremen war an hent, ar besketaerien blañsed o palvata diehan tamm ha tamm ar ganol greiz hag an div lec'hidenn. En tu all d'an dosenniñ-se e oa un torkad mat a strouezh gant skourroù-drez hir. Neblac'h n'eo degouezhet ganin kavout mouar ken drouz, ken saourus ha gant ur c'hwez ken ilbouedus. En em c'houlennet on abaoe hag eñ ne oa ket kemmesket un tammig an daou froud : hini ar pin hag hini ar mouar. Ar pezh a zo sur, pa vezen distro da Gouenneg e dibenn ar c'honjoù, e konten d'am c'hamaradoù ne oa ket par da vouar Ar Roc'h : «N'eo ket, moarvat, tammoù skribitennoù evel amañ!» Hag an hini en dije graet ur penn gaouiad ganin, en defe gwall-souezhet ac'hanon.

Gellout a raen neuze treuziñ ar c'hoad. Ret e oa tremen dre div gloued iskis, div vardell-dro eveek. Traoù evel-se n'helle bezañ nemet dre amañ! Abaoe, avat, em eus gwelet draoù a seurt-se war-dro kestell. Ar perc'henn bras amañ, an aotrou Boujed, ne vanke ket kalz tra dezhañ evit bezañ ur gwir gastellour, peogwir e oa pep tra dezhañ er c'hostez-se eus an hent. Divinet a-walc'h ho poa, lakeda, ne oa ket Jozfin nag he zonton Jakez war o feadra. Erruout a raen war hent kozh Landreger, ur gwir hent kozh ledan, meinek, ha sonn spontus. Setu aze ar c'hrav a soñjen enni o lenn e skol «Meusieu Le Roux» gwerzennoù Yann ar Feunteun :

*« Dans un chemin montant, sabonneux, malaisé,
Et de tous les côtés au soleil exposé,
Six forts chevaux tiraient un coche. »*

Fidambie, trawalc'h o deveze ar c'hezeg d'ober, zoken pa veze diskennet «femmes moines, vieillards». Me, eveljust, a yae da heul an holl dud-se hag en em gave gante

7

«er blaenenn», unan eus al lec'hioù uhelañ diwar-dro, tosenn ar Peniti, e kroge warni gwechall sant Tual, kentañ eskob Landreger, ul lec'h distro, evel n'eus ket kalz en terouer, hag a blijje d'al laeron. Hervez tintin Mari, va mamm-gozh a oa en em gavet gante. Ne dalvez ket ar boan lavaret deoc'h e sachen va skasoù ganin hep dale hag e tiskennen ar c'hrav a-druilh-drask kuit da darluhañ war va lerc'h. War ma lañs, ec'h erruen betek an traoñ, war vord stank bras Milin-Saezh e-lec'h ma veze ma zintin o skaotañ he c'houez gant div pe deir all. P'lem beze c'hoariet ur pennadig o skeiñ «batimanchoù» (drailhennoù koad) en dour, e veze gourc'hemennet din : «*Pourmenadenn Mari-Von a zo 'barzh koad Boujed, mabig, kae gante hardizh, me am eus kannet alies, dilhad an dimezelled-se evit mann.*»

Mont a raen hervez ma vezen troet, Koad Boujed, en tu all d'ar poull a oa heptet div renkennad gwez-kistin distank a-walc'h. Kontet em eus ur wech all e ris anaoudezh eno gant ar c'hentañ kamaradoù roc'hard, met setu amañ un dra nevez : war ur c'hañzenn, e welis, un deiz, merc'hed brasañ Mari-Von o c'hoari ur pezh hag an holl a-raok all sioul en-dro dezhe. Va darempred kentañ gant an teatr e oa, kavout a ris dre an tammig sketch a-netra-se.

Pa lavariañ deoc'h bremañ e oa Milin-Saezh ur mikinik-lin. Goude bezañ tremenet war ar rod vras goloet a drouskan hag a stoub, e karzhe dour ar stank dre ur ruzeleit betek «ar mor», pe ar ster, mar deo gwelc'h ganeoc'h, hanter-kant metr izeloc'h. An tamm red-dour-se a veze leun a silioù bihan-bihan. Nag a amzer am eus tremenet oc'h esa paka al loened munut-se ken dilu. Pa zeuen a-benn da dapout hiniennoù, ne tintin Mari, na Jozfin n'houlle poazhañ anezhe, siwazh : «*Dez! ma zamm krennard, re vihan int ha leun a zour-Sañwon...*»

Gant kranked bihan e kemerer plijadur ivez, pa'z ae va moereb da gannan, en tu all d'an hent, en ur poullig dour sklaer a-rez an aod, disheollet gant un torkad mat a haleg. Diez ae tintin Mari diwar-bouez un neudenn vreiñ, pa veze brav an amzer, rak evel-se ne veze klakenn ebet war he zro, met ret e veze gortoz marvor rak gant ar moradoù uhel e teue eon, bezhin hag a bep seurt da saotrañ ar stivellig ken naet. Aze e plije din chom gant va zintin, ur bern kranked bihan eta a zastumen evit lakaat anezhe da «goursal», met ne oant ket gwall sentus 'vat, diaes e oa harzh oute da vresken. Chom a raen ivez kluchet war ar wazhig sklintin da selaou he c'han diwezhañ 'raok mont d'en em goll el lec'hidenn teival ha bouk. «*Deomp, mabig, da welet hag-ehñ eo prest adverenn gant Jozfin...*»

o000o

Setu aze un aergelc'h plijus, ar plijadurioù plaen hag an didu a gaven pa 'z aen da di ar gemener-se gant va moereb. Ur bed dibar ha dioutañ e-unañ a zo chomet tost d'am c'halon.

Pa varvas he zontin Jakez, ez eas Jozfin da chom e-kreiz bourk Langoat en ur gamb vras. Deut da vezañ kolejian, ez is ur wech bennak d'he gweladenniñ, met ur bagad merc'hed yaouank a oa en-dro dezhi o teskiñ ar vicher ha me a oa abof! N'eo ket c'hwil lar! Trawalc'h am boa d'ober cheñch liv evit brasañ plijadur an turzhunelled.

Bremañ 'vo daou vloaz e oan gant ur mignon, medesin bras e Pariz, hag hor re yaouank

9 o weladenniñ ar vro, e-kerz an hafiv. Edomp o vont diouzh Ar Roc'h d'ar Porzh-Gwenn dre drañ bourk Langoat, pa welis Jozfin o hastañ war he nañvig etrezek kroec'h ar bourk. Ober a ris d'ar blenier ehanañ ha me da boket d'am mignonez. Ma Jezuz! Nag e oa koshaet! Kalz a joa a ziskouezas din ha fellout a rae dezhi c'has da danva he c'hafe, pe gentoc'h da vemori ganti, da gomz eus tintin Mari, Doue d'he fardono, hag e brezhoneg, se 'zo sklaer. Gant ar gompagnonezh a oa ganin, ne oa ket se posubl. Met perak ie 'ta n'em eus ket goulnet gant va mignon kas anezhi ganti e wetur betek he lojeiz, ken bouc'h m'eo krav bourk Langoat? Ret eo bezañ sod da bennaskañ!

Un nebut mizioù goude e oe digemennet din gant mamm pe gant ma c'hoar he doa bet Jozfin ur marv trumm : «*Ken diaes e oa bet a-viskoazh he c'herzed, ken e oa aet skuizh he c'halon!*» eme ma c'henskriverez.

Ernest ar Barzig

Kelenner e Bro-Skos, an Ao. PRICE, ur c'hembread a zo deut e Breizh evit pourchas danvez d'e studioù war yezhoù broioù bihan Europa. Amañ, an Ao. price, o c'houlenata an Ao. KALVEZ, rener «Sko!» hag KLERG, rener Barr-Heol.

Foto R. Laouenan

Eus an Ti-Genel d'ar C'helc'h-Studi

Fellout a rae din kaout paperoù divyrbek evitan holl zifreioù a vez d'ober a-raok Baderiant, Priedelezh. Ha setu aozet ar pezh a oa ezhom, goude bezañ goulenmet ali digant tud ampart, evel da skouer an Aotrou Bourdellez hag a droas e-unan ar GOULLENN-BADEZ ha netra da reizhañ en e labour.

Ur ger koulskoude am boa c'hoant da vezañ sur anezhañ... Gout a ouzoc'h e vez ganet an darnvuiañ eus ar vugale en deiz a biziv er c'hlinikoù hag en ospitalioù. Ezhom a oa ur ger resis ba dereat-tre evel just da envel an ti e-lec'h ma'z a ar mamm da gaout o bugale. Ha me neuze da zispkegañ va c'hefridi e daou di a fiziañs, ha goude ober un dra bennak, hag e tremenjen un nebeut goude. Re hir e veje kontañ ober un dra bennak, hag e tremenjen un nebeut deizioù goude. Re hir e veje kontañ pep tra dre ar munud. Un itron gozh a ginnigas din : Ti-Gwilioudin ha Ti-Genel. Hogen a-du em em gavjomp evit diskleriañ e oa an eil ger, an hini bravañ ha dereatañ hag e kloter ar ger kentañ gant labour ar medisin pe an amiegezh. En eil ti e oa bet sevel daou c'ber : Ganedigezh ha Mammedigezh, gerioù ba na gloient ket tre gant ar pezh a glasken, met ne oamp ket pell o'n em glevout ha TI-GENEL an hini a voe degemeret. Hag e lavaris neuze : « Hep mar ebet, ez eo bennezh ar ger gwellañ, peogwir e vo mat evit Breiz-Izel a-bezh evel-se, tra m'en deus ar ger GWILIOUD ha GWILIOUDIN stummoù disheñvel hervez ar rannyezhoù : gwlvoud, gwlvoudien e Brezhoneg Gwened »

Ha setu penaos ez eo ar ger TI-GENEL a verkañ bremañ war GOULMIG AR GINDI (kannadig-parrez Bulien-Kaouenneg ha Lanvezeg) hag ar ger-se eo a vo kavet war ar paperoù divyrbek. Da glozañ an danvellig-mañ, e kinnigen neuze ar ger TI-GENEL evit an ti e-lec'h ma vez ganet ar vugale viban, hag e virfen « GWILIOUDIN » evit labour ar surjiñ, ar mezeg e diabarzh an Ti-Genel : lakomp, SAL-WILIOUDIN.

Hep mar ebet ez eo un dra a-bouez labourat war-dro Geriadur pe C'heriaoueg ar bed modern. Ha ne adlavarin ket ar pezh a zo bet skrivet ba lavaret nouspet gwech ez eus ezhom da vodernaat ar Brezhoneg, evel ar yezhoù all. Mar befe niverus la liesseurt an embannadurioù e veje dav krouiñ ba sevel gerioù nevez. Lakomp evit lakaat bruderezh-kenwerzh wamo. (Ha marteze e veje bleumiusoc'h stad an embannadurioù brezhonek e-keñver arc'hant, mar befe implijet ar vammen-se a arc'hant m'eo an embannerzh-kenwerzh!) Mat eo ivez kaout strolladoù o pleal gant kudenn ar gerioù nevez, ha daoust d'ar pezh a c'heller sonjal diwar-benn labour SADED (Strollad an Deskadurezh Nevez) e poanont da vat war an dachenn-se. EMGLEV AN TIEGEZHIOU p'en em vodont, a ra alies war-dro ar gerioù da vezañ implijet evit labourioù an ti. Pellik'zo dija en deus bet kinniget BARR-HEOL d'an div gostezenn disrannet-krenn evit pezh a sell an doare-skrivañ, sevel un emglev etrezo da grouiñ, da forchañ, evel ma lavare Vallée, gerioù nevez. Un taol-bazh 'en dour ne oa ket bet ar c'binig-se. Ar Vretoned a zo tud vat hag a c'hortoz, evel pobl Israel er gouelec'h, ar manna da gouezhañ en o genoù.

Bez'ez eus un dra all avat, hag a garfen kinnig d'ar Vretoned a-youl-vat : sevel kenetrezo « Kelc'hioù-Studi ». Ha setu amañ petra a c'helle ar c'helc'hioù-se bezañ! 10

En em vodañ daou pe dri, pe ouzhpenn, marteze, da studiañ ar c'helc'hgelaouennoù a vez embannet. Da studiañ ar geriadur anezho, lakomp, ar gerioù hag an troioù-lavar implijet ganto. Gouzout a ran ez eus burevioù-studi hag a sav fichennoù diwar gement kelaouenn a vez embannet, hag en o zouez, BARR-HEOL. D'un estren bennak e c'helle al labour-se bezañ evel pa lavarfen logomakiezh! Met ne c'hell ket an dra-se bezañ evit ar vrezhonegerien, ur c'hoari-gerioù, rak ur dra a-bouez ez eo evito bezañ gouest da gomz en ur yezh reizh ha yac'h, ha pinvidik, diwar-benn ar bed a-vremañ. Me'lavar da gomz, ne lavaran ket da skrivañ : nag a c'herioù en hor yezh hag a zo evel gerioù-paper, gerioù a anavezet mat pan o lemer met gerioù ba na implijer ket er tuhez pemdeziek, dre ziouer a voazamant. E pep yezh eu eo pinvidikoc'h ar yezh skrivet eget ar yezh komzet, met n'eo ket eno eman ar gudenn evit kalz a vrezhonegerien : gerioù hag a ra diouer dezho en o divizoù etrezo ba na zeuont ket aes en spered ba war o zeod pa vez kistion d'o implijañ. Mat e-lec'h chom pep hini en e bart e-unan da lenn an nebeudig kelaouennoù brezhonek, e veje kalz talvoudusoc'h ba frouebusoc'h, en em glevout gant re all da lenn ha da studiañ anezho, en ur C'helc'h-Studi bennak ha me'oar, perak ne rafed ket? Kalz re a Vretoned, Bretoned vat, sañset, Bretoned taer eus an Emsav, a vez o redek o reir, e-lec'h kemer ar boan a zo ezhom evit donet a-benn da beurvestroniañ o yezh. Ha d'am meno, e veje ar C'helc'hioù-Studi-se un doare dispar da zonet a-benn d'en em voazañ ouzh ar gerioù hag an troioù-lavar neuze.

D'en em voazañ outo, hag ivez diouzh ret d'o burutellat. Setu amañ div skouer, unan tennet eus BARR-HEOL, hag un all tennet eus AR BED KELTIEK. War V-H (niv. 65 Gwengolo 1970 paj.51) er pennad gouestlet da leir J.E.Jones, Tros Gymn, e komzer eus Emvourien-dre-goustiañs, da lavarout eo, eus an dud-se na fell ket dezho bezañ soudarded armet evit abegoù a-goustiañs, ar ger kembraek a oa bemañ : Gwrthuynebur Cyduybodol. Ne ouzon ket hag-eñ ez eo ar ger emvour-dre-goustiañs an hini a zere ar gwellañ. Ha c'hwit, klasket hoc'h eus? Kemerit bremañ ar BED KELTIEK. Genver 1971 paj.2, hag e lennot : « Diviz et e voe krouiñ ur C'helc'h iad Stummidigezh padus, evit bastañ da ezhommoù armerzhel Kreiz Breizh. » Evel just, ur Pipi Gouer bennak ne veizo ket kalz a dra er frazenn-se, met c'hwit ba me bon eus kompenet. Ha koulskoude e gwir pe e gaou, e teukañ ouzh ar ger « padus ». D'am meno, e veje bet gwelloc'h « dizeban » eget « padus » peogwir emañ pal ar seurt kelc'hioù, derc'hel da stummañ ba da gelennañ tud ur vicher bennak d'o sikour da beuliañ 'sred ar bed ». Marteze e lavarat din ne deo ket kement-se kalz a dra, ba moarvat eman ar wirionez ganeoc'h; met pa c'heller displegañ ur menoz neuze en ur stumm tostoc'h da ijn ar yezh, e kav din koulskoude e talvez ben ober.

Hep mar ebet ur seurt studi a zo un dra hag ez eo arabat ober fae wamañ. Met tu a zo na petra'ta da studiañ ar pennadoù-skrid o-unan. E meur a genver ez eo hor c'helc'h gelaouennoù evel « dijestañ » o reiñ diverradurioù eus darvoudoù, kasadennoù ba me'oar. Diveradurioù hag e c'heller lavarout e vez pouezet pep ger enno. Talvoudus reiñ « muioc'h a dra dezho ». Met lenn hepken ar pennadoù-skrid goustadik en ur reiñ un nebeudig diskleriadurioù berr ne veje ket dizampled, pell ac'hano.

Da bep hini eta da welout petra ez eo gouest da ober, d'en em glevout gant re all diwar-benn ar stumm da urzbiañ al labour. Da dud ar C'helc'h ba da zibab ar c'helc'hge-

laomen on da studiañ, hag ar pennadoù-skrid. Kement-se, evit ober gant gerioù ar BED Keltiek a dennje da vezañ ur «stummidigezh dizehañ». Dalc'hit souj eus ar ger-stur mañ : « N'eus netra dister el labour evit ar Yezh. »

Klerg.

BAC'HAN

A ya ! Bez lorc'h ennout
Dreistden an amzeriad atomek
Bez lorc'h ennout ! Trec'h out...
Te eo ar Mestr!Ché ! Petore labour !
Bac'het ac'h eus an Tan
Ha doñvaet an Tredan.
Bac'het ac'h eus an Dour.
Bac'het al Lavar hag ar Son
E kaoued ar skingomz.
Bac'het ar skeudenn hag al Liv
A-dreñv gwerenn ar skinwel.
Bac'het ar Sifrou
E kased an Urzhierz.
Bac'het ar Sklerijenn
A-dreñv moger al Levrdiou
Plantet da Vanniel war al Loar
Ha da Enebour en Toull-bac'h.
Lakaet da Zoue ez kodell...
Ya 'ta, un Dreistden out !
Bez Lorc'h ennout

Tra ma padi...

Anjela Duval 2-3-1971

An diaoul war ar c'hrevavzh

- Oac'h ket erru nec'het aze un tamm ?
- Un tamm nec'het ? Lavarit 'ta emañ aman evel an diaoul war ar c'hrevavzh.
- Bremañ ez aio gwelloc'h an Traoù. Dibosubl 'oa din dont kentoc'h.
- Ma, me'oa dibosubl kement all din pad pelloc'h ivez.

An diviz berr-mañ e-kreiz an Abadenn-enrollañ 'oa bet e Traoù-an-Dour pa oa deut Tele-Pariz da glask tennañ ur ger bennak diganan a zivout an doare-bevañ e touez ar gouerien, em c'horn-Bro. Gortozet'oa bet ur pennad va c'heneil ar c'hazetennet prometet gantañ dont d'am skæzellañ Dalean'rae ha kroget oa paotred Pariz da

12

gas an traoù en-dro, Kerse'oa ganin. Bec'h war ar plac'h. Rak ne ouien tamm ebet en araok da betore goulennoù am bije da respont. Hag ar gwashañ tout e galleg oa da vezañ an divizoù...

Leun an ti a dud hag a vinvioù Dallet gant Heolioù an Tredan-unan a-dal, un eil a-gostez, ur mikro em c'herc'hen. Ur torfetour 'michañs ne vez ket nec'hetoc'h dirak an enklasker. Va zorfed din-me 'zo re garout va Bro. Rak panevet d'an torfed se am bije roet avel da Boatred Pariz n'eo ket marteze ! Met va Bro a garan dreist ar sioulded hag ar peoc'h. Ha petra ne vefen ket lakat d'ober en anv Breizh pa ve lammat an tan pe en dout 'vefe. Siwazh ! Washoc'h am boa d'ober en noz-se. Lammat e milendall ar Galleg...

Va zammig galleg atav merglet dre vont re bebut en implij. An tammoù bruzhun galleg-se a vez atav e tu dreñv va bisac'h. Diaes da dapout : bepred e c'hoarvezas ganto evel gant ur bagad deñvad spourailhed gant ar bleiz. 'N em souchañ 'rae an eil ger ouzh egile an eil dindan egile, an eil drek egile ma oa ur gwall-c'hoari o sachañ er maez hag o strolañ 'n un doare reizh da stummañ ur bomm-lavar d'ereat Mil-rikouret edon 'ta pa oa degouezhet va c'heneil d'am sikour da vouetañ ar mikro.

«Ba, emezañ, rit ket a viloù, taolomp un toullad bruzhunoù ebarzh. Hennezh a lonk forzh petra.

Ya, met arabat 'velkent ober un eil «Becassine», keta?

Pa oa leugnet e gof d'ar mikro 'oa azezet an holl ouzh taol hag un tamm partout. Un tamm bara menaj, ur banne hini du, krampouezh ha kafe gant un dakenn wiski Breizh da neb a gare. Evel m'emañ ar c'hiz e Treger. N'eo ket bemdez 'vez kement all a dud bodet em zi. Awalc'h da gas an dornerez en dro, eme unan. Siwazh emezon, n'eus aet tamm greun d'ar solier...

Pell oa bet an hun o tont din en noz-se. Met va deñved gallek aet arspontdiwarno a c'hoarie lapavañ em empenn. Neuze avat 'oa ket ezhomm da sachañ war o lost na war o skouam na war o c'hreon evit ober dezho 'n em renkañ. Frazennoù splann ha stronsus a en em stumme anezho o-unañ. Warc'hoazh, e sonjen, e vin barrekoc'h rak ur warc'hoazh a oa da vezañ. Allaz Doue ! Steuziet oa adarre va galleg akademikel gouest da zisplegañ menozioù uhel 'n un doare heñvar.

Mal Disheñvel oa bet an traoù an eil deiz : Tennañ skeudennoù tro war dro. E trao-nienn al Leger war blasenn Kerriou. Al loened hag all !

Goude kreiztez filmañ labourioù er park. Ha divizoù adarre azezet war leton ar peurvañ e «Poulloukoù bras» ur park ken sonn m'o doa tapet Paotred Pariz un tomm krapad o c'hameriaioù.

Aze 'velkent 'oan muioc'h em bleud. Ha dalc'het o doa da dreiñ ken ma oa leugnet ar pellennoù, nemet unan miret da skeudenniñ ar Pemp Kroaz dindan ar c'huzh-heol.

13 Tud hegarat hag habask. Tamm ebet displijus, ma ne vije ket bet ret komz outo e

galleg. Ar galleg-se n'am eus gallet morse 'n em dommañ outañ, dre ma santen
'michañs oa un enebour touet da yezh va c'havell, da yezh va Gouenn.

27,3,71

Lizher d'am zad

BARADOZ AR GELTED

Va zad karet.

Muioc'h c'hoazh eget an devezhioù all am eus soñjet ennut hiziv, Tata, ma
'z eo ar c'houlz bloaz az poa paket da glevet-mervel. Ur sul a oa, evel biez. Ur
vrummenn yen un avel but. Goloet an oabl. Teñval ha trist an deiz-Sul ar Breizh.
Krog koulskoude an Nevez-hañv. Tregont vloaz 'zo abaoe. Tregont vloaz
m'ac'h eus kuitaet evit biken Traoù-an-Dour e-lec'h m'az poa poaniet kement
an tammoù douar krin-mañ, diblaen ha meinek, ul laz tud hag ul laz loened
war o zro.

Pa oas deut amañ da chom, da glevet am eus alies o kontañ e oa aloubet ar parkoù
gant an drez, ar spenn-du, ar raden. Kollet an douar gant an onkl, ar gweg hag an
treuzgeot. Dizolo ar reier e-kreiz ar parkoù hag ar c'hегier o stignañ pechoù d'ar
soc'h e pep erv. Didemz war ar marc'had.

Ar mērouer oa kozh ha divalo. E wreg a eue ur bannac'h. O mab oa un ampaourig a
zen mat da van. Douar ha lojeiz oa e disirit. Met kalonek 'oas, Tata, dizamant ouzh
da boan. E-pad an eizh vloaz ha tregont ac'h eus bevet e Traoù-an-Dour ac'h eus
roet da holl amzer, da holl nerzh, da holl ijin, d'an tammig douar-mañ, tennet
dioutañ magadurezh evidout ha da familh.

Ha kempenn 'oa dalc'het ganit da venaj. Soñj am eus da glevout superiozez Tregrom
oc'h ober dit gourc'hemenoù war ar poent-se. Un dudi emezi, pegen brav 'oa kribet
ar c'hleuzioù hag ar gwrimenoù. Dic'harzhet ha deliaouet e koulz hag e kentel.

Nag a vein az poa tennet eus ar parkoù : peadra da sevel un ti ha da veinañ an
hentoù kirri nag a wez az poa espernet. Da welout a ran c'hoazh o tennañ planten-
noù-derv bihan diwanet en touffleziou da blantañ war lein ar c'hleuzioù e lec'h ma
chome un toull sklaer. Doujañs o doa an dud evit ar c'hoad, evit an douar an nep a
veze digampost e barkoù veze graet outañ ul laz-menaj, ha poan o dije o kaout
ur feurm.

Divizet 'veze war al lizher-feurm e tlee ar mērouer labourat an douar e gwir dad a
familh ha derc'hel ar c'hleuzioù estad-difenn eneb al loened, derc'hel ar c'hlovedoù
war an toullou-kirri e stad vat, troc'hañ ar c'hoad-tan bep nav bloaz ha diwall a
zivarrañ ar gwez-frouezh.

Va zadig paour! Ma teufes en-dro d'ez korn-bro, ne gavfes na roud na rabez, ne
gavfes mui hent ar gêr...

14

Ha ma skrivañ dit fenezh, Tata, eo evit kontañ dit va glac'har. Spi am eus da gaout
diganit ur frealz da c'houlz va c'halon. Ma wellfes, en gwelout a rez marteze an
dismant zo graet en draonienn hed-ha-hed da zouaroù adalek korn prad Keriel betek
ar Pont-kozh! Klañv on abaoe, Tata, klañv, korf ha spered, Mar deo permetet
velkent ober hep ezhomm ur seurt distruj, ur seurt koll d'ur perc'henn bihan, poan
dezhañ o vevañ, ma vijes bet aze, Tata, az pije laket harz war gement-se. Torret
az pije kentoc'h e c'henoù da baotr an «Tourter» hag e benn d'an ijinour a c'hour-
c'hemennas ober an Torfed.

Ya un torfed a laran, rak torfed eo seurt drailh. Koufoniñ arc'hant ar Vretoned da
zismantriñ dezho o Bro. Hep n'o deus ger da laret.

Tadig paour! Soñj'tal 8 metrad ledander! Sell ar vandennad douar kollet war 400
metrad hed; troc'hed, razhet eus an tu krec'h, tanfoeltret en tu traoñ, mesk-mesk
douar, traezh, gwez, mein, faselloù, klouedoù, pontennoù, stoufet naet-hag-amen
hent-karr ogell ar c'hoad. Dibosubl tremen loen ebet da vont d'ar peurvanoù, na
d'an douar, chomet ar geot da vreinañ er pradoù bihan.

Hag ar skalier vihan vein az poa graet evit mamm da sevel en hent bras, kuit dezhi
da zigeriñ ar gloued pa'zae d'ar bourk, hag ar viñs vray he fazennoù mouded da
sevel e lanneg ar pin! Kollet holl. Hag ar gwez : pupli, derv, kistin, pin sapr
melwez : un daolenn fin ar Bed... Un hentig ken koant a blijje kement d'an douristed
«Hent an Ametist» oa bet anvet gant an arzour Simona. Ma, bremañ eo «Bali ar
Vandaled».

Ha penaos, Tata gaezh, e rin me bremañ? Den na grogfe mui e pal nag e tranch nag
e falz nag e bouc'hal. Eo michañs! Mekanikoù. Sede. Ya met ar mekanikoù ne reont
nemet dibarfoeltriñ traoù. Divantribuliñ ha divalastouiñ evel ma lare Yann ar
C'huziad.

Tadig paour, Tadig me, da c'hervel a ran evel pa oan bihan. Tata gaezh, sikour mel
Ha ma'z afes da gaout sant Erwan aze er Baradoz, ur Breizhad ken mat anezhan.
Fihor 'oas dezhañ, devot d'e Bardon, Sant Erwan advokad ar beorien a zegasfe din
un ene mat bennak d'am skoazellañ, rak ne bad ket va skiant o welout bemdez
dirak va daoulagad ur seurt dizurzh. Ha pegoulz ivez 'ta, va Doue, e kompreno ar
Vretoned talvoudegezh o zeñzorioù. Kened o maezioù emaint o lezel da vont distru-
jet evel dre ur blijadur diaoulek.

Ma, graet en deus vat d'am c'halon boaniet kontañ dit va c'hoazh. Ha bremañ, Tata
gra ar pezh a c'helli evidon, evel ma ran ar pezh a zo em galloud evit derc'hel an
tammig douar-mañ a zo un darnig eus Breizh.

Va holl garantez dit ha da mammig a zo aze ganit en neñv, spi am eus. Da verc'hig
a zo dija kozh, met n'eo ket skuizh e Traoù-an-Dour.

Kenavot

Gouel ar Werc'hez miz-Meurzh 1971

Anjela.

15

EN EUR GUTUILH AVALOU

Ton J. Arnoux

Kan-bale.

1. Sklaer eo an deiz; an An-je-lus a zo so-net! Savomp, sa-

vomp, sa-vit paotr ha pao-trez! Matezh ha me-vel, mestr ha mes-

trez : an An-je-lus a zo so-net!

1

Sklaer eo an deiz; an Anjelus a zo sonet!
Savomp, savomp, savit paotr ha paotrez,
Matezh ha mevel, mestr ha mestrez,
An Anjelus a zo sonet!

2

Diskennomp holl d'an avalennez 'n ur ganañ!
Kanomp laouen, kanomp, kanit atav,
Soniou Breizh-Izel a zo ken brav!
Diskennomp holl en ur ganañ.

3

Hejomp ar gwez; ar Vretoned a zo nerzhus.
Hejomp hardizh, hejomp, hejit ar gwez.
Berniou avalou dre-holl a gouezh.
Ar Vretoned a zo nerzhus.

4

Sec'hed ac'h eus, debr un aval ruz, Janedig!
Tañva eta, tañva, Janedig flour:
Aval darev 'zo gwell eget dour:
Debr un aval ruz, Janedig!

5

'N ur vont d'ar gêr, me a lavaro da Yannig:
« Dougit mar plij, dougit din ma faner!
Rak an avalou-mañ 'zo pounner. »
Me lavaro se da Yannig!

6

Ni 'zimezo pa vo deut an nevez-amzer:
Evet, evet, evet e vo chistr mat,
Picher ha picher, ha picherad,
Pa vo deut an nevez-amzer!

Evnig Penn Ar C'hoad

JORD KADOUDAL

Nebeut a-walc'h a dud en deiz a hiziv a glevér o lavarout, pa vez anv eus Jord Kadoudal : ur forbann, daoust m'eo bet chomet gwall-vrudet ar Chouanted e-pad ur pennad mat, dreist-holl dre labour ha bruderezh Fouche hag e lakepoded gwerzhed da Napoleon! Daou gantved'zo eta, d'ar 1-an a viz Genver 1771 e voe ganet Jord Kadoudal, e Kerleano, e parrez Brec'h e-kichehig an Alre; dibennet e voe, e Pariz d'ar 25 a viz Mezheven 1804, war blasenn ar C'hro; eno e oa bet brevet war ar rad ur Breizhad all, Fontanella, «an Antikrist, Forbann Kemev» d'ar 27 a viz Gwengolo 1602, d'an oad a 28 vloaz. Evel just, Jord ha Fontanella daou zen disheñvel : unan dibennet dre m'en devoa enebet ouzh an Dispac'h hag ouzh ar Mac'homer, hag egile Eder de la Fontenelle, un drouklazher hag ul laer ha netra ken.

D'an 1 a viz Genver er bloaz-mañ, ez eus bet graet ul lid bennak en enor da Jord Kadoudal; un dra bennak a zo bet ivez er skinwel hag er skingomz. Meur a levr a zo bet embannet ivez, en o zouez daou advouladur : unan, lini levr LA VARENDE, hag egile, labour Georges de CADOUAL, niz ar chouant meur; ha neuze ul levr nevez gant Jean François CHAPPE.

N'eo ket bet skrivet al levrioù-se evit ar memes lennerien. Al levr pouezusañ eo hini niz Jord Kadoudal, dre ma'z eo lstor buhez e eontr. Evit difenn enor e eontr, ha mirout gwelloc'h ar soñj anezhañ, e tastumas an holl zielloù, re an tiegezh, re ar vignoned, ar skridoù ofisiel; ha dre-se eo bet aezetet ar re all evit dibab vignoned, ar skridoù ofisiel; ha dre-se eo bet aezetet labour ar re all evit dibab ar pep dedennusañ. An niz avat, ne oa ket, evel ma vez lavaret, ur skrivagner a-vicher ha setu perak ne weler ket sklaer atav chadennad an darvoudoù. N'eus ket ezhomm da lavarout pegen prizet hag istimet e oa al levr, koulskoude. E miz Du 1970, e Sant Brieg, a-raok an adembannadur-mañ graet dre offset diwar al levr kentañ, en ur werzhedigezh d'an uhelañ diner, e oa aet ur skouerenn eus an embannadur kentañ, da 240 Lur.

Evel just e oa aes, diwar al labour-se, sevel ul levr all berroc'h ha plijus-kenañ da lenn : hini LA VARENDE. Skeudennet eo «Monsieur Georges» skedus ha splann kreñv e spered hag e galon, dizaon ha divlam atav, sur betek e eur diwezhañ edo ar wirionez gantañ o tibab hent e vuhez evel m'em devoa graet. Klod an den a bar war e bobl. Salv ma vo kalz lenn levr LA VARENDE.

Al levr nevez, hini J.F.CHAPPE, a zo un oberenn tev ha fetis : 650 pajenn enni. A dra sur ez eo desket bras ar skrivagner, re marteze... met ur mailh ez eo war ar vicher a-istorour. Anaout a ra mat-tre Jord hag e amzer, met ne oa ket ret lavarout pep tra d'al lenner. N'eo ket displijus deskiñ mil dra diwar-benn Pichegru ha tud all, pe diwar-benn darvoudoù Kiberen; met re hir ez eo ar pajennadoù-se, ha re bell diouzh buhez Jord, ken a-barzh ar fin en em gav al lenner beuzet er munodoù-se Dre chañs avat, ez eo dedennus-tre an danvez, dreist-holl ar prosez. Ha likant eo an doare-skrivañ, un tammig stoubouc'het marteze. Setu perak ne vo ket e gerse gant ar prener.

D'hor meno, betek-hen, n'eus ket bet savet ur vuhez Jord Kadoudal diouzh doare ar gelennerien, hag a vefe merket spis enni an abegoù eus stourm J.K. Sellit da skouer ouzh labour Erlannig war De Sol de Grisolles.

Krediñ a reomp e voe trubardet ar Vretoned er stourm a-enep ar Reveulzi hag a-enep Napoleon. Stourm evit ar Feiz, mat-tre. Met goude-se, mont da stourm evit ur roue pe un danvez-roue gall. E Kiberen e oa anat dispriz an Divroidi evit ar Chouanted; implijañ a raent ar Vretoned, met labourat evit difenn gwirioù Breizh, ne raent ket eus na raent! Dleet eo dimp enoriñ Jord KADOUDAL hag e fealded betek ar marv; n'eo ket ret dimp avat, bezañ a-du gant e zibab. Marteze koulskoude ne oa doare all ebet da stourm evit ar frankiz hag a-enep d'ar gwaskerozh...

J.C.

1. LA VARENDE : CADOUAL : N.E.L. 1970 : 296 paj. kartañset : 25,00 Lur
2. GEORGES DE CADOUAL : Georges Cadoudal & la Chouannerie. Ed. St Michel 1971, 480 paj. strollet : 25,00 Lur
3. JEAN FR. CHAPPE : Georges Cadoudal ou la Liberté, Lib. Acad. Perrin : 1971 660 paj. keinet 33,60 Lur

Hor mignoned : J.L. Badoual

D'an 30 a viz Meurzh e resevañ ur gerig digant sekretour eskopti Sant-Brieg ouzh va fediñ da vont da servij-eizhved an Aotrou J.L.BADOUAL en devoa legadet e holl levrioù breizhek da VARR-HEOL : breizhek, da lavarout eo, ar re o sellout ouzh Breizh hag ouzh he yezh. Ne ouien ket zoken e oa marv ar beleg-se, ar breizhuhe-liad anezhañ, en devoa desket ar yezh hag a oa chomet koulskoude d'ober e holl labour en tu gallek eus eskopti Sant Brieg. En em gavet e oa klañv war-dro Nedeleg ha kaset e oa bet d'an ospital, da Sant Brieg, hag eno e oa bet marvet.

Dre benaos e oa bet dedennet Yann-Loeiz (pe gentoc'h Jean-Louis) BADOUAL gant Breizh hag he yezh? Diaes eo gouzout... Aet e oa diwezhat war ar studi-veleg, ha bet en a-raok devezher, mevel-tiegezh; dicheñset e oa bet dezhañ evel-se ur wech bennak da gostez Pempoull da labourat; marteze ez eo evel-se e oa deuet d'ober anaoudegezh gant goueled eskopti Sant Brieg. Diwezhatoc'h neuze, er c'hloerdi bras en em roas a-zevri da zeskiñ ar yezh, ha dambrest e teuas da vezañ brudet e-touez ar gloareged. War a seblant koulskoude, e oa ampartoc'h war al lenn ha war ar skrivañ eget war ar c'homz; ar pezh a zo naturel-tre o vezañ m'en devoa bet ken nebeut a zarempredoù gant ar vro vrezhonek. Abaoe deroù 1928 e oa koumanantet da FEIZ HA BREIZ, marteze kentoc'h, met n'emaomp ket evit gouzout. E-touez al levrioù studi bet implijet gantañ menegomp levrioù bihan divyezhek Roparz HEMON : Yezhadur, Distagadur ar Brezhonek. Lenn a rae dibaoan DIHUNAMB hag ar Gwenedeg...

E 1929 e voe beleget. An Aotrou Beleg, vikel-vras d'an ampoent, hag endevoa klevet komz anezhañ gant an Aotrou Loued, enseller ar skolioù kristen, a skrivas dezhañ, e deroù Gwengolo, da c'houlenn digantañ hag-eñ ne vefe ket laouen o vont da vestr-skol da Vreizh-Izel da c'hortoz bezañ anvet a-benn un nebeut bloavezhioù goude, da berson en ur barrez vrezhonek bennak. Un nebeut deizioù a-raok, e dibenn miz Eost, avat, en devoa an Ao. Badoual resevet ul lizher digant an Ao. Hidrio enseller nevez ar skolioù, hag a c'halve anezhañ da rener-skol da Sant-Barnabaz ur barrez eus kanton Kaez, e-kichen Loudieg. Tu a vije bet evel just, da zispenn ar pezh a oa graet, met ar beleg yaouank evit abegoù ha ne dint ket sklaer-sklaer, a zibabas chom e Breiz-Uhel. Tonket e oa bezhan bezan skolaer e-pad e vuhez penn da-benn koulz lavarout, rak pa voe anvet da berson da Lanhervoed (Lac'harnvad hervez distagadur Bro-Gorlé) ez ae d'ober skol da Sant-Varzhin (-ar-Pradoù) ur barrez e-kichen. Ac'hano ez eas da Blouzal, hag a-benn ar fin e kemeras penes ar skol, e Lanfeun, e kanton Kintin.

O vezañ ma oa chomet er rannvro c'hallek, e tigustumas komz, daoust ma oa chomet feal d'e gelaouennoù ha d'e spered broadelour. Barrek e oa evelkent da sevel un tamm sarmon a-droc'h-rañch, evel ma rae d'ar soudarded, e deroù ar brezel, war al linenn Vajinod, e 1939-1940. Ur wech bennak, se'ranke bezañ goude ar brezel e oa deuet da Wengamp evit un devezh-studi bennak. Hag unan bennak o lavarout din : «Amañ ez eus urbeleg eus Breizh-Uhel, an Aotrou Badoual a vez graet anezhañ hag a zo deuet d'an emvod, met va Doue! n'ouzon ket kaer da betra eo deuet, n'eo ket gouest da zisac'hañ ger brezhonek ebet!» - «Hennezh eo Jean-Louis Badoual emezon, lenn mat a ra brezhoneg da vihanañ.» Se 'oa diouzh ar beure. Ma! a-benn kreisteiz ez ae kalz gwelloc'h an traoù gantañ, hag a-benn ma oa poent d'an dud kimiadiñ, ne dave genoù ebet, ken e oa sebezet pep hini... Ar pezh a ziskouez e vije deuet brav-mat a-benn da vrezhonegañ mar bije deuet da labourat e-touez brezhonegerien. Me'gav din ez eo gantañ e oa bet savet ar pennad LOURD BREIZ moulet war Feiz ha Breiz, niverenn 9, miz Gwengolo 1931, ha sinet EUR PIRC'HIRIN diwar-benn ITRON-VARIA GERRIEN, e parrez Lanbernez, e-kichen Loudieg.

E-touez ar c'helaouennoù manet en e zilerc'h, menegomp KROAZ BREIZ, AR BLEUN BRUG, AR VRO, AL LIAMM. Met kollet e oa e gwirionez e-touez romanegerien Vreiz-Uhel, ha ne veze ket gwelet en emvodoù. Koulskoude a-nevez'zo, evel p'en devije santet e oa ur spered nevez o c'hwezhañ e Breizh, e oa tostaet en-dro da gelaouennoù an Emsav : BARR-HEOL, STUDI-HAG-OBBER, SKOL, WANIG-HA-WENIG IMBOURC'H zoken, hag edo o paouez prenañ pladenn Englev-an-Tiegezhioù : Mer-c'hig ar Rozenn. Pourchaset en devoa peadra da lavarout an Oferenn e brezhoneg met hervez testen e berson, person Lanfeun, n'en deus ket bet ar c'hras da oferenañ er yezh a gare.

Skolaer eo bet e-pad un 40 vloaz bennak; gout a ouie moarvat dizoleiñ d'e skolidi ar wirionez diwar-benn Breizh, daoust ma ranke derc'hel kont eus ar pennoù-beuz kalet a c'hiz kozh ha ne dint ket distank e Bro-Loudieg hag e Bro-Gintin ha n'eo deus ket meizet kalz a dra er bed nevez! Esperomp en em gavo hini pe hini eus ar skolidi-se da zispenn roudoù o mestr... Deuet e oa an Ao. Kalvez, rener Skol ha Wanig-ha-Wenig, ganin-me da Lanfeun da gerc'hat an traoù legadet da VARR-HEOL. 20

- 21 N'em eus ket ezhomm da lavarout e oa ur galonad evidomp degas en-dro ganimp «hon traoù-ni», da lavarout ar c'helaouennoù hor boa kaset nevez'zo d'an Aotrou Badoual! Ha keuz din-me dreist-holl o soñjal n'am boa bet nemet darempredoù diwar c'horre koulz lavarout gant ur broadelour hag ur brezhonegour en devoa ezhomm sur-mat a gennerzh hag a vignoniezh.

Doue d'e bardono!

Klerg

Ar skinwell ti Anjela DUVAL ! Amañ André Voisin, krouer ar gasadenn « Ar gonterien » (un den plijus kenañ) o komz gant Anjela en he zi.
Foto R. Laouenan

Le Trésor du Breton parlé

Setu amañ evit ar furcherien un nebeudig traoù da sikour klokaat labour an Aotrou Gros (Le Trésor du Breton Parlé 2e partie, e gwerzh e levr-ouegoù hag en ti an Ao. Gros 22 Lokémo, cf. Barr-Hebl niv.65)

ALC'HWEZ : Alc'hwez an Ti-forn : warc'hoazh ne vo ket a vara, ganit emañ al-c'hwez an Ti-forn. Da lavarout eo, barrennet da zremm gant ur merk du.

AOCHAN : Donet d'an aod. Ar ger implijet e troidigezh kentañ St Mark a zo bet distaolet kuit en Embannadur ar Pevar Aviel (VI, 53) evit skrivañ : **Hag e tiskennjodis war an aod**, ar pezh a zo iskis awalc'h : evel helikopterien o tiskenn war an aod. Gwelloc'h e vefe bet neuze eoriañ, porzhiañ. Mouilhañ a lavar ar vartoloded, met ur vrizh-drevezadenn diwar ar galleg ne deo ken.

AROUEZ : kleñved. Hir-tre eo roll an arouezioù, e Treger. E Kleriñ, e parrez Sant Kleve, ez eus 7 feunteun e-kichen chapel an Itron-Varia, ha pa n'ouzer ket dra just gant peseurt arouez e vezer dalc'het e reer tro ar feunteunioù da welout e pehini e verv an dour, peogwir emañ pep hini anezho evit un arouez ispisial. An Aotrou G. ar Menn, eus Sant-Brieg a zo oc'h ober un enklask war «an arouezioù».

AZEN : azen ur c'harr, azen ur garrigell : ar c'harrez-koad dirak ar c'hastell-karr pe etre daouam ha korf ar garrigell.

BARNET : e yezh ar bobl e talvez : e riskl da vervel, pa gomzer eus ar c'hlañvour. Barnet eo ar pezh a dalvez : n'eus mui nemeur a esperañs.

BARRJAVE : rakkarvannek. Un den berrjave, e c'henoù e-giz ur... pinsin dour benniget.

BOTEZ (gg. liester Botizi) : an diazez-simant evit derc'hel ur pilier bennak ene sav.

BOUZELLENN RUZ : Korzenn-voued (implijet ivez). Erru eo ruz va bouzellen, da lavarout eo, naon am eus.

BUGEL : n'o deus na bugel nag ursel : netra war o c'hont. Un dro-lavar heñvel a gaver e Breizh-Uhel : ils n'ont ni enfant ni orseu. Ar ger «orseu» a dalvez listri kegin, beseloù, podoù a bep seurt, armoù-kegin. Moarvat an hevelep ger hag ar ger brezhonek «orsel» = bured, fiolenn, diwar ar latin urceus, urceolus. An dud a ra gant an dro-lavar-se hep komprenn ar ger «ursell» ha setu perak ekaver stummoù meneget gant an Ao. Gros.

C'HOARI : Eveshaat ouzh an dro-lavar boutin-tre : c'hoari an dro e-lec'h ober an dro : c'hoari tro an iliz, c'hoari tro ar park. Un tamm kemm a vez a-wechoù etre an div dro-lavar-se. Lakomp etre **c'hoari tro ar park** hag **ober tro ar park**. C'hoari tro ar park, hag ivez prientiñ an hent d'an droc'herez, da skouer.

CHOM. Dav menegiñ an dro-lavar-mañ chom batet, chom souezhet, implijet da vat e-lec'h bezañ souezhet, en em gaout souezhet. Alies e vez graet e Treger gant ar verb **menel** : me oa manet souezhet, pe me'oa manet (hepken).

C'HWIPAT : C'hwipat n'eo ket laerezh. Pipat a ghever ivez, diwar ar galleg moarvat.

C'HWITAN, pe C'HWITOUT = mankout : c'hwitet em boa an oferenn. Kement ha kement moarvat e vez graet gant an eil stumm pe egile.

C'HWISTAN : labourat start : c'hwistañ 'ret, paotred! Bezañ barrek d'ober e labour, 22

n'on ket kab da c'hwistañ, ne oa ket kab da c'hwistañ.

DA : pleg war DA : treiñ a-gleiz pa gomzer ouzh ar gazeg-limon. Da dostaat ouzh ar ger DA = mat. Kleiz, evel ouzoc'h o talvezout alies droukchañsus, ha neuze e lavarer ar c'hontrol : Da da bellat an droukchañs. N'eus ket ezhomm da lavarout emañ kement-se mil-bell diouzh spered an dud. Ober a reont gant ar ger Da, hep kompren anezhañ.

DIBOULLAN : tennañ koad eus un toull diaes d'o degas d'ur plas aesoc'h da gargañ. Lavaret e vez c'hoazh **DIVORAN**. Tud an douar a lavar ez eo koshoc'h ar ger diboullan eget egile.

DIZWALC'HET : (evel-se e tistager) Dislivet, kastizet e vizaj gant ar c'hleñved. Erru eo dizwalc'het.

DISPENN ROUDOÙ : heuliañ roudoù unan bennak. Lakomp zen en em gavet asembles war an hent hag ouzh en em gaout en hevelep ti goude, an eil war-lerc'h egile «M'eus aon emaoch o tispenn va roudoù» Hep ster gwashaat d'ar ger.

DOUE : Teurel evezh ouzh an implij eus ar ger-mell e troioù evel Gras an Doue. El lodenn vrasañ eus ar yezhoù e vez graet gant ar ger Doue hep ger-mell, nemet e degouezhoù ispisial evel just. E gresianeg koulskoude e reer peurvuiañ, ket atav gant O Theos. E yezh ar veleien avat, e vez lavaret Gras Doue.

DOUGEN : dougen blaz war un dra bennak : reiñ blaz fall peurvuiañ.

DUIENN : Duon a glever ivez.

ESKOB : ger implijet ivez evit ur pezh ar c'har-da-nezañ, hag ur pezh er milinoù a c'hiz kozh. Er milinoù emañ an **ESKOB** ouzh penn an houarn-bras (an ahel bras a-serzh) gant laonennoù-koad en-dro dezhañ hag oc'h ober an trouz anavezet-mat Tik-Tak, pe, mar kirit, Mik-Mik-Mak hervez son vrudet Bro-Wened : ar Bont er Velin!

GAR : ur gavadenn gant an Aotrou Gros, lakaat ouzhpenn : Foest-gar!

GREUNENN : kaout greunenn ouzh unan bennak, droug outañ, droukchañs. Ar ger greunenn ne deo ken. Tro-lavar anavezet-mat.

GWALL : peurvuiañ e klever kentoc'h **GWELL** e-lec'h **GWALL** : ur gwell-baotr.

HEOL TOULL, HEOL LOARENNET. Pa vez gwelet an heol a-dreuz ar c'houmoul pe ar vrumenn.

HULAC'H : Poultr, gwriad-kevid. Ur ger diaes a-walc'h. Evit darn eus an dud e talvez : Huzel. Evit darn all, poultrenn war an traoù. Kement ha ken bihan ma vez lavaret **dihulac'hiñ** e-lec'h digevnida. Digevnida evel just, a vez implijet ivez.

KONTELL : liester kontlier ha kontelloù.

KROG-DISKROG : krog-diskrog gant e labour, diwar-benn un den o kaout labour dizingal, pe o labourat dizingal.

KROGEN (liester **Kregen**) : lakaet alies da dalvezout Arc'hant. Eno 'zo kregen. Er pezh-c'hoari embannet gant Roparz HEMON; hervez notennoù ar Pelleter : **Amourousted an den kozh** ne vefe ket nec'het un Tregeriad evit treiñ an dro-lavar-mañ dizanav d'ar Pelleter «n'y ayant ni poisson ni coquillage» = na pesked na kregen

e-barzh, da lavarout eo, hep arc'hant. Eno 'zo pesked, eme unan, enb'zo krogen eme un all.

LAKAAT, EN EM LAKAAT 1) Kregiñ d'ober un dra bennak 2) Kemer poan, lakaat evezh d'ober un dra bennak : n'eus ket en tu-hont dezho, p'en em lakaont 3) En em stipañ : honnezh 'n em lak, honnezh a oar en em lakaat.

LAMMERIEN : Lamperien e yezh Treger, ha lamperezed, e Treger vihan. An amprevaned bihan glas a gaver e-touez ar geot e-kerzh an hañv hag a lamm pa dostaer. Meur a seurt a zo anezho. Kigi-raden a vez graet eus ar re vras, pezhioù reoù a-wechoù gant ur flamm hir en o lost.

LAOURIN : Gonit unan bennak, peurvuiñ ur ster-gwahaat : laouret eo bet gant Ar ger lovr, ne deo ken. Klevet e vez ivez donobet ha dolobet.

LAVIGAN (ger anavezet a-hend-all, gwelout Geriadur F. Hemon). Implijet dreist holl pa gomzer eus un den a zo bet klañv : krog eo adarre da lavigañ (da rodal, da ruihal.)

MANEGENN : unander ar ger maneg, a glever nebeut a-walc'h.

MONT : mervel ivez. Aet eo ! Aet eo gant Jezuz. Aet eo eil

PENTON : garz evel ur penton, sot, genaouek, azen.

PESKED : arc'hant, gwel, Krogen. D'ar mor ez a ar pesked : an dud pinvidik a zalc'h da binvidikaat.

PLANEDENN : CHANS, droukhañs, tonkadur. Lennerez (ed)-planedennoù. E brezhoneg e lavarer ne c'hoarvez ket un dra teir gwech diouzhtu : an Deirvet gwech a dorr ar blanedenn. Dres ar c'hontrol eus ar c'hallaoued.

PONT-HA-PLANKEN : bezañ pont-ha-planken gant an dud. Bezañ sellet evel mevel ha servijer an holl. **Boufon** gant an holl a zo heñvel, ster.

PORC'HELL YE : toure'h, hoc'h-yé.

POUEZ : merket mat-tre endeus an Aotrou Gros en e levr an diforc'h etre «ar pouez» lakomp ur «pouez daou-ugent lur», da lavarout eo ar pezh a dalvez da bouezañ traoù, hag «ar bouez» o talvezout ponnerded. Da lavarout eo, ar ger pouez a zo gourel pa verk un dra fetis ha gwregel pa verk un dra difetis. Evel-se da vihanañ ez en em ziskouez an traoù. Ar ger «priz» a zo lakaat keñver-ha-keñver gant ar ger «Pouez» (cf. izeloc'h) ha mar befe un toullad gerioù all er yezh, dezho an hevelep perzhioù e vefe dav lavarout ez eus er yezh ur soutilded ha na gaver ket moarvat e kalz a yezhoù all.

PRENVEDIN : preñvedennet ivez.

PRIAN : Prienniñ ivez.

PRIZ : an Ao. Gros a laka ar ger-se gwregel. Met er skouerioù roet n'eus hini ebet o tiskouez ar c'hemmadur p-b. Klaskomp eta lakaat sklaer an traoù, dre reiñ skouerioù : aet eo ar **priz** kentañ gantañ. Er **Briz** m'emañ an traoù n'eus ket a voaien da c'hoari. Da lavarout eo : pa dalvez **Priz**, gopr, pae, digoll, gonid, ne c'hoarvez kemmadur ebet. Pa vez Talvoudegezh un dra bennak, ur vac'hadourezh bennak neuze e vez graet ar c'hemmadur P-B. Met atav e lavarer **daou briz**. Kudenn ar ger 24

PRIZ a zo eta da genveriañ gant hini ar ger **Pouez**. N'eus forzh penaos ne vefe ket mat terrin penn an deskarded gant kudennoù diaes evel-se.

RAMP : diaes eo an diforc'h etre **rampañ** ha **ramplañ**. R. Hémon en e c'heriadur nevez a verk **rampañ** ha **ramp**.

REN : bevañ : ar bugel-se ne reno ket, ne vevo ket, ne chomo ket bev.

REZAN : Me'gav din e c'helfe ar ger-se bezañ implijet er moulañ : rezañ al linennoù, da lavarout eo, o lakaat da glotañ dibennoù al linennoù.

RUST : n'eo ket rust c'hoazh : yac'h pe solud, n'a ket rust en ur gomz eus ur ur c'hlañvour.

SELL : pezh a sell ! Evit pezh a sell ! Troioù-lavar diresis da skoulmañ an diviz!

SPONTAN : bezañ sourprenet gant un dra dic'hortoz, gant ur ster gwanoc'h eget ar ar ger «spontañ» e-unan.

STOK : darempred. Frot a glever ivez : ne c'houlenn frot ebet ar re-se, ne fell ket din kaout darempred ganto.

TENNAN : Tennañ e spilhenn = en em zibab. En em dennañ = en em lazhañ gant un tenn (fuzuilh). Arabat kemmeskañ ar ger **Tenn** hag ar ger **Taol**, daoust ma weler ar c'hemmesk-se o pataat dindan bluenn skrivagnerien vrudet : un **tenn-fuzuilh** n'eo ket un **taol-fuzuilh**, nag un **taol-fuzuilh** n'eo ket un **tenn-fuzuilh** kennebeut !

TEUSK : hennezh a oa teusk e c'henoù : mezhek, nec'het, pe c'hoazh : heg e oa tapet eno.

TOUSEG : ar maen e-kreiz antre ur porzh pe ur c'harrdi da serrin an daou stalaf.

TRANTELLAT : trantigellat a glever ivez.

TREPAN : reiñ un trepan a zo reiñ ur saead-vazhadoù, kaout un trepan a zo kaout ur roustad, kaout pulloc'h. En em drepaniñ = a zo en em vevañ ervat, en em ziwall diouz ar boan, en em brederiñ (en em brederiñ ervat). Ar re-se a oar en em drepaniñ.

TREMEN. Sant-Tremen. E pelec'h out bet en oferenn? En oferenn Sant-Tremen 'm eus aon (Da lavarout eo, n'out ket bet en oferenn).

TREUZIN : tremen, distremen. Treuiñ unan bennak, ur wetur bennak a zo tremen unan bennak pe ur wetur evit mont a-raozañ pe a-raoziñ. P'en em gaver gant unan bennak pe ur wetur e reer gant un dro-lavar-mañ : en em **groazañ** (ur gallekadur moarvat)

TRON : an trouz a glever en hañv goude kreisteiz, pa vez tomm an amzer. Merkomp ur c'hendegouezh iskis. E Breizh-Uhel, e Plouvael da vihanañ, e vez graet **Taran** eus an trouz-se, ger hag a seblant bezañ ar ger **Taran** = **kurun**. Hag ar ger Tron er yezhoù okitanek ha katalanek a dalvez : kurun ivez, ur ger diwar al latin. Ur c'hendegouezh ne deo ken moarvat.

URZHIAN : ar vugale-se ne vezont ket urzhiet (urjet, hervez an distagadur tregeriek) Ar vugale-sen'int ket urzhiet-mat, renet-mat gant o zud, desavet evel ma'z eo dleet.

ZAMAN : 'Samañ a glever ken alies all.

Advoulet eo bet levr kentañ an Aotroù Gros : **Le Langage Figuré** hag en dro-mañ moulet brav hag aezet da lenn hag en tu-hont da se ez eus bet lakaet ennañ un toullad brav a skouerioù nevez hag a sell ar c'henveriadur, an treuzskeudennadur hag an araogennoù : **Le langage figuré**, ennañ 256 paj., a goust 25,65 franko, hag a zo e gwerzh et i ar Gwaskoù Breizhek (Presses Bretonnes, e St Brieg, K.R.P. Roazhon, 153-39. Hep mar ebet unan eus pouezusañ levrioù evit anaout gwir ijin ar Yezh!

Ar bedenn evit ar Vro

Folennoù 86-93

O vezañ ne zeu ket stank er-maez ar **Bedenn evit ar vro** e vez gortozet gant mutoc'h a-se a hast. En dro-mañ e kaver enni notennoù gant Madalen St Galf diwar-benn degouezhioù en em gavet er bloavezhioù 71, 100 vloaz, 200 vloaz'zo, o uzhpenn evel da skouer : Jord Kadoudal ganet d'ar 1-añ a viz Genver 1771, Anjela Nikolas marvet e 1671, hag all. Prizius-tre e vo an notennoù-se da heñchañ ar c'harberien o devo c'hoant da studiañ donoc'h buhez hini pe hini eus an dud metzet gant ar skrivagnerezh. An eil lodenn dindan bluenn Maodez Glanndour a gomz diwar-benn ur **Ritual ar briedelezh** da vezañ embannet gant **Studi hag Ober**, hag a ro dimp evezhiadennoù ar skrivagner war al Liderezh nevez. Ret eo amzav ez eus « bluff » da vat en notennoù-se. Evit pezh a sell ouzh ar **RITUAL** nevez aezet, sañset gant **KOMISION AL LIDEREZH** evit Eskopti Sant Brieg, n'o deus ket goulet an izili anezhi kenlabourat d'ur seurt labour peogwir e oa ur Ritual all prest ha tout an hini embannet gant **BARR-HEOL**. Ma heulier alioù M. Glanndour diwar-benn ar stumm da skrivañ anvioù ar brofeded en Testamant Kozh pe anvioù all eus an Testamant Nevez, e vo dav kent pell, en anv ar ouiziegezh, skrivañ **Loukas Paolos, Petros** hag all... Ret eo en em glevout ha mat. Ur merk a wander ez eo ar bluff. Ha perak ivez an ton dogmatek-se o tereout marteze ouzh an XIX-vet kantved, met a zo dic'hizet a-grenn abaoe **Vatikan II**? Kaeroc'h en deus roet Maodez Glanndour d'e lennerien, ha siriusoc'h emaint o c'hortoz ivez eus e berzh.

Klery.

HERVE HA NORA

Deuet eo er-maez levr kentañ **HERVE HA NORA**, savet gant an Ao. Kalvez, reer **SKOL**, ul levrig koant gant skeudennoù o tereout ouzh ar c'hentelioù. Goulenn **HERVE HA NORA** en ur gas ar arc'hant da **SKOL**, 22 **LANNION** K.R.P. Roazhon 191106. Priz : 6 Lur.

Ali d'ar Goumananterien : Darn eus ar goumananterien n'o deus degaset nemet 15 Lur evit priz o adkoumanant. Degas a reomp da soñj ez eo 20 Lur! 3 niverenn hepken a vo kaset d'ar re n'o deus ket paet o c'homanant klok. Ne c'hellomp ket ober a-hend-all evel just.

Gant aon da devaat re an niverenn-mañ eus **BARR-HEOL** hon eus ranket lezel lodenn ar c'heleier a gostez.

26

KEGINEREZH

AR MAIZ

Ed-Turki, gwelloc'h c'hoazh, eme c'heriadur Vallée, ad-indez, a vez anvet ivez ar maiz a weler o c'honit tachenn bep bloaz en hon bro, dreist-holl abaoe m'emeur krog da greskiñ ar parkeier. Arfreuzin kleuzioù, ur gwall dra evit ar vro e meur a genver, a zo evit kalz e kreskidigezh ar c'honidegezh maiz dre amañ. Bremañ ne glever kaoz nemet eus magañ al loened gant maiz, hini glas flastret pe hini greun. Holl loened ar vereuri o devez o lod : chatal-kom, moc'h, yer (a vez melen ar c'hig diwarnan met a vez gwerzhet keroc'h-a-se e stalioù ar c'harioù), ha zoken al lapined.

Ar bleud-maiz n'eo ket bet kavet dispar d'ober bara. Klasket 'ombet hen ober e-pad ar brezel, met ne voe graet nemet ur seurt bara fall, falloc'h eget ar bara-brenn c'hoazh a veze roet ken pizh deomp gant hon tikejoù. Met, bez'ez eus tud hag a vev c'hoazh diwar bleud-maiz. Gwelet am eus un nebeut bloavezhioù 'zo tud o'n em vegañ alies-tre gant yod-maiz, « ar polenta », ha se war harzoù bro-Itali, en Alpoù. Bremañ e reer brud en-dro d'ar eoul a vez graet gant maiz hag a vefe mat-tre evit ar yec'hed hag ivez dre ma ne zev ket ken buan hag an eoul all pa vez tommet, da lavarout, ne grog da zivogediñ nemet da 240° pad ma ra an hini all da 180°.

Tud 'zo pa o devez tro da gaout ur penn-maiz bennak a laka anezho en ur pod-bleunioù met eveljust ez eus doareoù all da implij ar pennoù-maiz. Bez e c'heller o debrñ.

- Gant pennoù-maiz ha n'int ket darev-mat hag a zo un tammig laezhek c'hoazh, e c'heller o lakaat da boazhañ en dour bervet gant helen ha debrñ anezho goude bezañ lakaat amañ da deuziñ war bep hini.

- Gant greun-maiz darev-mat a zo tu d'o lakaat da darzhañ en eoul tomn en ur gastolorenn goloet mat hag o debrñ da c'houde.

Met gant ar bleud-maiz e c'heller ober meuzioù ivez, da skouer :

Soubenn-Vaiz

Lakaat a reer da boazhañ ur bodac'h-llozrh (seleri), div batatezann troc'het a dammou-bihan hag ur bourenn. Ar bleud-maiz, eizh loaiad vras anezho, a vo mesket gant dour yen ha lakaet ivez er gastolorenn. Poazhan pep tra e-pad ugent munutenn hag evit kas war an daol lakaat ur gontellad amann en derinenn.

Ar yod maiz sall

Ar yod maiz sall a zo heñvel a-walc'h d'ober hag ar yod-keroc'h a vez graet ganeomp e Breizh. Da lavarout eo, e vez mesket ul lur maiz pe ouzhpenn gant dour pe laezh, helen hag a vez poazhet en ur gaoter enur zerc'hei da veskañ gant ul loa-goad. Debrat 'vez ar yod-mañ gant laezh, koaven pe win (!), met peogwir emeomp en hon bro n'eus abeg ebet da chom hep debrñ ar yod-se gant ur chopinad jistr, goude bezañ lakaet un tamm amann fresk da deuziñ war ar yod eveljust.

Un doare « polenta italianat » eo ar yod-se ha ma van ganeoc'h ez eus tu d'ober jalkennoù gantañ hag o fritañ pe c'hoazh meskañ anezho gant founmaj rasklet pe c'hoazh gant alienn domatez. Gallout a reer ouzhpenn o lakaat er forn a-raok o servijiñ ouzh taol.

Deomp d'ober un tammig tro er maez bremañ ma ho peus un tamm douar en-dro d'ho ti. War-dro hanter miz Mae, pa en deus an douar war-dro dek deroz e c'heller hadañ un nebeut greun maiz. Ur wech diwanet, e kreskiñ a ra ar maiz buan. Ha ma fell deoc'h kaout maiz a bep seurt liv, daou pe dri liv war ar maez penn zoken e kavfed had e stal ar marc'hadour greun hag e c'hellfed deuet an diskar-amzer, kutuilh ho maiz evit kinklañ ho ti e-pad ar goarv, d'ur c'houlz ma teu ar bleunioù da vezañ rouez ha ker.

Ma'z eus lennerien hag a anavez doareoù all d'ober gant ar maiz pe c'hreun pe vloud e c'hellont o c'has da Varr-Heol, Trugarez.

27

AL LEKSIONALOU HAG HOL LENNERIEN

Setu amañ ali hor c'henlabourer L. ANDOUARD diwar-benn al Leksionaloù embannet gant BARR-HEOL :

" Lennet em eus ar pennad diwar-benn B.H ma rañt ennañ meuleudioù d'ho lennerien a deus komprenet ervat, d'ouzh ma lavarit, an doare bet kemeret gant B.H warlene. Me a lavaro deoc'h kenn-ha-krak n'am eus ket kemeret ar meuleudioù-se evidon va-unan, rak kavet em eus iskis ha sabodac'hus zoken e vije oet B.H er-maez eus e roudenn hag e vije chomet keit all er-maez anezhi. Kompren a ran a-walc'h ho pijs bet c'hoant da embannañ LEKSIONALOU ha me' oar, evit reiñ da veleien Vreizh al levrioù a deus ezhomm evit o ofisoù. Pezh ne gomprenan ket avat, eo en defe B.H serjet d'ober al labour-se, a zo hervezon, ur seurt " magasin " hag e meur ar geñver ar gwellañ hag ar bounnañ hon eus bet biskoazh, n'eo ket avat ur gelañ gelaouenn o zoueoneizh. Ne gav ket din eo mat kemmesañ traoù a rankfe chom dispartiet-kaer .
30 a viz Meurzh 1970.

Amañ war-lerc'h e lakomp evezhiadennoù an Aotrou P. Yann Nedeleg karget da brieniñ an Ofisoù Nevez evit Eskopti Kemper. Kozhik eo al lizher, met talvoudus evelato.

Kemper, Keranna, 30.10.70.

... Mantret an bet a lenn war niv. 65 BARR-HEOL (Gwengola) ur frazgn drouktomall ar-enep Eskopti Kemper, paj. 61. Pa skrivit " war zigorez m'edont o prientiñ ul labour heñvel " e leit gouzout n'eo ket un digorez eo, met ur gwir abeg. Ha m'hon eus kemeret ar boan-se, ez eo abalamour ma oa ezhomm da ober gwelloc'h eget ho Leksionaloù. Digoret ho pa an hent, hag a gement-se ho meulomp hag ho trugarekoomp. Gouzañvit evelato, e vefe klasket daeromp all-hag a gredomp bezañ gwelloc'h - da vagañ hor pobl gant komzoù Doue.

Bez' hon eus d'en em garout etre breudeur ha n'eo ket talmañ ha pismigañ.

P. Y. N.

Notennig gant Klerg : Evel ma oar hol lennerien hor boa goulennet digant Eskopti Kemper ober un tamm bruderezh evit al LEKSIONALOU. Ha nac'het e oa bet gant an Aotrou Fave, eskob-skoazeller Kemper. Anat eo ez eo bet digoret an hent gant BARR-HEOL. E gwirionez an hall Imprimaturioù roet gant Eskopti Kemper a zo war-lerc'h Imprimaturioù Sant-Brieg. Maarvat ez eus traoù gwelloc'h e labourioù KEMPER met ivez traoù gwanoc'h eget en embannadurioù BARR-HEOL.

N'eo ket d'an embannourien, ne vern penaos, ez eo barn talvoudegezh o labourioù, met evel just d'an implijerien.

BARR-HEOL en deus embannet e LEKSIONALOU dre na oa netra brest a-hend-all, ha mar ne oa netra brest ez eo Eskopti Kemper a oa penkaoz. Hag emzalc'h Eskopti Kemper a zo bet kondaonet en a-raok gant diskleriadur an Eskibien, embannet e 1964 a-zivout Yezh al Liderezh-Sakr : gwelout BARR-HEOL niv. 42 Meurzh 1965. Paan o devozo ar rummadoù Bretoned nevez hag a zo traet a-enep an Iliz o kompren, o tidomall hag o pardonñ traoù evel-se. Un dra aes e vefe koulskoude cheñch penn d'ar vazh !

ROPARZ HEMON : Nouveau Dictionnaire Breton- Français, 820 paj. embannet gant al LIAMM, priz 18 Lur, 21 L gant ur golo plastik. Goulenn digant : D-ell J. Queillé 47 Rue an Itron Varia Gwengamp K.R.P. 1136-82 Roazhon + 10 % evit ar mizoù -kas.

Kresket da vat ez eo en dro-mañ Geriadur Roparz Hemon. An oberour hepken a zo barreket da lavarout dimp pegement a c'herioù nevez en deus lakaet en e labour. Gerioù nevez, da lavarout eo, gerioù ha na oant ket er mouladurioù a-raok. Met ivez gerioù nevez o sellout ouzh ar bed a-vremañ. Roparz Hemon n'en deus ket klasket dezvorn kistion ar gerioù brezhonek hag ar gerioù etrevroadel, e-giz ma leverer. Setu perak e kinnig dimp FILOZOFIEZH ha PREDEROURIEZH, PESKEDONIEZH hag IKTILOGIEZH hag all. An dibab etre ar gerioù doubl-se a vo graet hervez an implij a vo graet anezho hag hervez umor ar Vretoned a-unan, en amzer-da-zant.

Merkomp un nevezentiz vras : ur bern anvioù- lec'h a Vreizh-Uhel a zo bet lakaet. 28

Diazezet po stumm an anvioù-se war labourioù Jausset, ha sur-mat e vefe lorc'h e Teofil gaezh o welout a-barzh ar fin, e ouiziegezh a talvezout d'un dra bennak. Ha kement-se a ziskouez n'eo mui ar Brezhoneg ur yezh gouestlet hepmuiken da bledañ gant traoù Breizh-Izel, met Yezh an Hall Vretoned. Pell 'zo e ouie an hall vragourien kement-se, met bremañ, setu taolet d'an traoù unan eus klouedoù ar Folklorourien, en un doare ofisiel, koulz lavarout.

Betek-hen e veze lakaet al lizherenn K war-lerc'h B. Bremañ amañ war-lerc'h al lizherenn J, a-raok al lizherenn L. Marteze e vo aesoc'h evel-se. Se ne ra na tomh ha yen din, evel ma vez lavaret.

Maarvat ez eus manet un nebeudig mankoù ha ne dint ket bet gwelset gant an difazieren. Se n'eo ket souezhus, tamm ebet. Lenn a reomp da skouer : KERGRIST-MOELAN e-lec'h KERGRIST-MOELOU. Arabat krediñ ivez amañ er Geriadur-mañ an hall c'herioù anavezet hag implijet bemdez gant o sterioù disheñvel a-wechoù. Sur-mat n'en deus ket R. Hemon implijet e holl fichennaù.

Setu amañ un nebeudig evezhiadennoù war ar reizh roet da c'heriennoù 'zo. Ar ger " Proseion " merket gwregel, a zo gourel e Bro-Dreger. Ar ger " Rozh " (loenig) a zo merket gourel, hag evit gwir ez eo gwregel en ul lodenn vat a Vreizh-Izel. Ar ger " Trouz " a zo gwregel ivez en ul lodenn vat er vro. Hag ar gwellañ, d'am meno, a vefe lakaet anezho gwregel ha gourel er geriadurioù.

Gwelout « Ar Bed Keltiek », ebrel, mae 1971.

KELEIER EUS BRO-GEMBRE

SAUNDERS LEWIS, ar skrivagner anavezet-mat a zo bet lakaet e an evit kaout ar Priz Nobel. Esperomp e vo roet ar priz-se d'ul lennegour ha d'ur politikour spis-meurbet e weledigezh.

AN ITRON CATRIN DANIEL, intañvez an Ao. Daniel unan eus diazeourien ar Gostezenn Vroadel, Plaid Cymru) a zo bet marvet d'an 28 a viz Genver 1971. Ur skrivagnerez hag ur brezegnerez vat e oa. Katolik e oa. Daou eus he bugale lestin ha Gwenllïan a oa bet e Breizh, e 1969, o tougen dorn da Vreizh Sant Erwan da adkompenn iliz kozh BURTULED.

MATCH RUGBI ETRE KEMBRE HA FRAñS, 28 a viz Meurzh 1971. Aet eo ar maout gant Kembre gant 9 foent da 5. Abaoe warlene e-lec'h ar " God save the Queen " e vez c'hoarierien Iwerzhon hag e Bro-Skas ar ganaouenn vroadel " Hen Wlad fy Nhadau ", ha goulennet o devoa Kembrez ma vije c'hoarier ivez e Pariz a-raok ar gevezadenn. Da gentañ e oa bet nac'het, hag a-benn ar fin, divijet c'hoari anezhi evelkent. Met e gwirionez, e oa bet c'hoarier a-raok ma oa en em gavet ar c'hoarierien war an dachenn ! Ha dres a-raok ma figorje an abadenn e oa bet c'hoarier ar " God save the Queen " ha neuze ar " Marseillaise " : ar Protokol evel'ouzoç'h ! Darn eus ar c'hoarierien ne seblantent ket ober kalz a van o klevout an imn saoznek pa zal-c'hent d'en em gaskalat, hep chom en o sav-sonn war a zachoù. Anat eo ne gompren ket ar Frañsizien (pe ne fell ket dezho kompren) petra o verk ar ger " broodel " pa gomzant eus Kembre, rak an displegerien a uze o zead o klask ober un diforc'h etre " Hen Wlad fy Nhadau " hag ar " God save... ". A-benn ar fin e oa draug e Kembrez ha douget a deus Klemm peogwir ne oa ket roet d'o c'han broadel ar renk dleet dezhañ.

E-touez ar gelaouennerien o pellgomz eus Pariz d'ar B.B.C. da Gêrdiz, a-benn abadenn-skin-gomz 12 eur l/2 e oa unan hag a zisklerias krak-ha-froezh, e kembraeg mat : Komz a reer evel just eus Match etre Kembre ha Frañs. Met evit pezh a sell ouzh Frañs ez eo an hall c'hoarierien eus ar C'hreis-teiz, eus Bro-Euskadi ha Katalounia. E Bro-Okitania amañ ar rugbi en e splander tra ne deo nemet ur skeud en Hanternoz ...

Met hervez an hengoun jakodinat ez eo Pariz ar greizenn hag hi eo a sach an hall anarioù daveti ... "

BREZEL AR POSTOU- AROUEZ HAG AR SKRITELLOU DIVYEZHKEK. Darc'hel a ra CYMDEITHAS YR IAITH da ziskar war an hentoù hag er c'hroaz- hentoù ar skritelloù saoznek. Ffred Ffransis, sektour ar gevredigezh, en deus tapet tri miz prison evit drañhet ar seurt skritelloù; e Kêrdiz hag e lec'h all. En tu-hont da gement-se setu un taolad-bruderezh a-enep ar Radio a damaller dezhañ bezañ a lazhañ ar yezh, ha setu ur marc'hadour-levrioù Gwilym Tudur, 30 vloaz o tapout 5 Lur saoz a dell-gastiz evit bezañ nac'het pœañ an tailhoù evit e bast!

Un dra vat e vefe sevel evit Breizhiz istor an Emsav Kembre ar Yezh war dachenn ar Radio hag ar Skinwel hag ar paperennoù divyezhek da welout penaos en em gemer Kembreiz ha da studiañ hervez o skouer, petra o c'heller ober amañ, e Breizh.

Da glozañ e verkomp div evezhiadenn. Da gentañ e kav dimp ez eo poent sevel ar geriadurioù Brezhoneg-Galleg, evel ma ra Kembreiz, da lavarout eo, merkañ war-lerc'h ar ger brezhonek, ar gerioù heñvelster e brezhoneg, ha neuze war-lerc'h, an droidigezh e galleg. An eil evezhiadenn : un dra o bouez vras e vefe kaout ur raskrid e penn ar geriadur nevez e-lec'h ma tisplegfe an oberour e bal, e stumm-labourat gant al levrennadurezh lakaat en implij gantañ. Mat e vefe da vihanañ da R.Hemon, maoust dezhañ da vezañ mac'hommet a-walc'h a-hend-all gant e labourioù, aozañ ur pennad-skrid war ar sujed-se, da vezañ embannet war al LIAMM pe ar BED KELTIEK.

Ar pezh a c'heller lavarout avat, ez eo ar GERIADUR NEVEZ ur benveg-labour ha n'eus tu ebet da dremen heptañ.

KLERG.

(+) gwelout Bed Keltiek ebril, Mai 1971.

Trugarez an ora da embann war V. Barr-Heol.

KAMP ETREKELTIEK AR VREZHONEGERIEN a vo dalc'het er bloaz-mañ, eus an 18 d'an 31 a viz Gouere, e KREHEN-PLANKCED.

Digor eo ar skol-hañv-se d'an holl re o deus c'hoant brezhonegañ ha peuzeskiañ ar yezh, an hini nemeti implijet e-pad ar pemzek devezh.

Kentelioù; studiadenoù, baleadenoù, dudelloù, pep tra a vez aozet e sell da lakaat an holl berzhidi da vestroniañ ar yezh en un endro yaouank ha plijus.

Evit kaout displegoderioù hiroc'h, skrivañ d'an Itron de Bellaing, 28 Rue 3 Frères Le Goff, ST BRIEUC. (Pellg. 33.26.66) Lakaat un timbr evit ar respont.

Savet ez eus bet ur Poellgor, ur Burer-Studi dindan atiz ar sekretour-meur evit aferoù Kembre, an Ao Peter Thomas da studiañ kudenn ar skritelloù divyezhek, hagemañ tud anavezetañ Kembre o paouez sinañ ur c'houlenadeg a du gant ur servij Skingomz ha Skinwel a Ratozh evit Kembre, hag emañ Kuzul-Kentelezh Kêrvorzhin o paouez ober marc'had gant ar renerien ar prizonioù evit lakaat an dud toullbac'het da brientiñ skritelloù divyezhek evit ar Rannvro.

Amañ, e Breizh, jestr-kaer an Aotrou Kemener, kuzulier-meur kanton Gwital-Meze e departamant Penn-er-Bed jestr-kaer an Aotrou Bourdonneg kuzulier-meur kanton ar Roc'h o lenn e brezhineg dirak e genvreudeur, un diskleriadur a-du evit mirout d'an anvioù-lec'h pe adreñ dezho o gwir stumm, hag evit kakaat skritelloù ha penelloù divyezhek en antre ar bourc'hioù hag ar c'hêrioù pe vez disheñvel o anvioù e brezhoneg hag e galleg a zo bet bruderezh mat met jestroù difrouezh : dav e vije bet lakaat ar c'huzulier-meur da votiñ kerkent, war an tomm ur yalc'had-arc'hant, evel an arouez efedus eus o youl-vat. Un oberer a zo gwel e get kant lavarer.

KLERG.

30

KELAOUENNOU BREIZH HAG AN EMSAV.

Er pennad gentañ (gwel. Barr-Heol niv.67) en eus bet tu da zisplegañ gant un nebeut skouerioù penaos en em gemer gant kelaouennoù Breizh.

Ret eo gouzout eta e Klask an " Ouest-France " hag an " Telegramme ", hag all, gwerzhioù muioc'h-mui a baper. Petra o vez goulennet dreist-holl diganeomp, kelaouennerien, nemet darc'hel da c'honit lennerien nevez, astenn levezon hor c'helaouenn. Ha n'eus netra souezhus e kement-se. Pep kazetenn a zo etre doouarn un toullad tud, dezha lodennoù en danvez, er c'hospital; fiziet o deus o arc'hant e-barzh an afer, hag emaint o c'hortoz bremañ tennañ eus an afer ar muiañ ar gwellañ o c'honidigezh.

Ha gallout a rit krediñ ez eus ezhomm ur bern milionoù evit lakaat ur gelaouenn bem-deziek da vont war-raok. Da skouer, an " Telegramme " en deus prenet ur pikol mekanik goust da voulañ skeudennoù e-liv. Priz ar mekanik : 1 miliard a lurioù kozh.

Kompen a rit e vez ret, ha ret-mat, tennañ gonid eus an oustilhioù hag adtapout ar c'hentañ ar gwellañ ar arc'hant dispignet e binvioù. N'eus nemet doou stumm evit se : gwerzhioù ar muiañ ma vez gallet a skouerennoù, ha neuze rastellat e Breizh- hag a ziaovaer-bruderezh. Met c'hwil a oar ez a kentoc'h ar bruderezh d'ar c'helaouennoù kreñvoc'h, d'ar re a c'hell, just a-walc'h, kinnig ar bruderezh d'un toullad brav a lennerien. Ha neuze seul vrasoc'h an tennañ keroc'h a se e vez ar bruderezh.

Hep bruderezh ne c'hell ket ur gelaouenn bevañ ken. Pep skouerenn a goust muioc'h eget an arc'hant a roit evit he frenañ. Ret e vefe d'an " O.F. " ha d'an " Telegramme " gwerzh-anep hini war-dro 1,50 L. evit en em dennañ.

Setu perak abaoe ma'z eus bruderezh er Skinwel, ez eus meur o gelaouenn o sachañ ar c'hi war-bouez e lost, hag ul lodenn anezho a vo lonket gant ar re greñvañ. Kement-se a c'hoarvez gant an " Telegramme " hag an " Ouest-France " ; met arabat deoc'h krediñ emañ an " Telegramme " war-nez bezañ debret gant e gevezer. N'eo ket deuet c'hoazh an deiz, daoust d'ar pezh o lavar tud'zo. Solutoc'h ez eo stad an Telegramme eget na soñjer ; un afer mêtret-mat ne vez ket skolet an arc'hant dre ar prenestr.

Da lavarout eo eta ez eo ivez-ha muioc'h-mui- ar c'helaouennerezh ur goñvers : plijout d'an dud, lakaat anezho da bremañ ar gelaouenn, da ginnig dezho bruderezh. Ar c'henstrivadegoù aozet bep bloaz gant an " Telegramme " hag an " Ouest-France " a zo graet evit kreskiñ niver al lennerien ha netra ken ; rak gouzout a reer, war-lerc'h ur genstrivadeg ez eus ul lodenn eus al lennerien nevez hag a zo bet dedennet gant ar " c'honkour " hepken hag a chom stag goude ouz ar gelaouenn : war-dro 5 pe 10 % .

Plijout d'an holl eta. Aze emañ ar pal. Feukañ an nebeutañ ar gwellañ a dud, komz eus an holl, baoutañ an aliesañ ma'z eus tu ivez ar muiañ ma c'heller a dud war an hevelep luc'hskeudenn. (Anzav a ran n'eo ket ur reolenn strizh) Tu a zo d'en em gemer a-hend-all : lakaat war al luc'hskeudenn ar pootr kozh hepken gant e vedalenn nevez-flamm e-lec'h tapout an ispreded o stagañ ar vedalenn war chipenn an den kozh, ha pell a-walc'h evit kemer da heul ar familh, ar " pennoù-bras " hag all ... Met torzh penaos ez eo techet ar c'helaouenner da leuniañ ar skeudenn a bennoù-tud, evit bezañ sur da lakaat ar journalioù da vont er-maez en deiz war-lerc'h ... Rak mar kresk ar werzh e vo erru gwelloc'h a-se gant ar Rener, hag e vo aezetoc'h dezhañ goude, kaout ivez d'e dro ... un tammig kresk war e c'hapr !

31

R. LAOUENAN

EMBANNADURIOU BARR-HEOL

- 1 - Sulioù ar C'horreiz ha Sul Fask (Offset) (Bloavezh B).. 5 Lur.
gant imprimatur St. Brieg.
- 2 - SULIC U HA GOUELIOU AR BLOAVEZH B (Offset).. 8 Lur.
- 3 - RITUAL AR BRIEDELEZH (liesskrivet 2lx27, 50 paj.) 5 Lur.
gant imprimatur St. Brieg.
- 4 - BADEZIANT AR VUGALE (liesskrivet)1,5 L.
gant imprimatur St. Brieg.
- 5 - LEKSIONAL 3 (Bloavezh C) (Offset)12 Lur.
gant imprimatur St. Brieg.
- 6 - AVIEL SANT LUKAZ (Mouladur kentañ liesskrivet) ... 5 Lur
- 7 - MERVEL EVIT BEVAN(Pezh-c'hoari gant Saig Gov)... 5 Lur
- 8 - OTELLO (advouladur, tresadennoù gant Tonigar.
Timeur 5 Lur
- 9 - OFISOU AR C'HORAIZ (liderezh kozh,) 5 Lur
- 10 - OFISOU AR PANTEKOST ha Gouelioù ar Sent
(Mae-Here) 5 Lur
- 11 - OFISOU PASK ha gouelioù ur Sent (Here-Ebrel).....5 Lur.
- 12 - LIDOU AR GONFIRMASION (Offset).....2 Lur
gant imprimatur Sant-Brieg.
- 13 - SEUREZ KERWENAN romantig gant J. Duchaucix,
laket e brezhoneg gant Klerg 3 Lur.
- 14 - Niverennoù kozh liesskrivet pep hini 4 Lur.

Goulenn an holl levrioù evel-hen dre chekenn :

Revue BARR-HEOL, K.R.P. 245 453 Roazhon (Rennes)

Merkit war gein ho chekenn ar pezh a fell deoc'h kaout, hag e vlot servijet kerkent, hag erbediñ a reot amzer ar re a ra war-dro mererezh ar gelaouenn.

KOUMANANT da VARR-HEOL : 20 Lur ar Bloaz.

Paeañ war-euun da :

REVUE BARR-HEOL - K.R.P. 245 453 Roazhon (Rennes)

Imprimeur : A. LE GALL, Copie 22 - PEDERNEC. 22

mouler : an Aotroù GALL, person PEDERNEC 22

Rener ar gelaouenn : M. Le Clerc, person BULIEN 22 - LANNUON

Directeur : abbé Le Clerc, Buhulien, 22 LANNION. Gérant

Mouler :Périodique inscrit à la Commission P.P.P. sous le n°29746

Commentarii in lingua Britannica exarati
Revue kvaronjara en lingvo bretona

Copie 22 Péderneec